

Милисав Миленковић

ЗЛО ЈЕ БИТИ СРБИН

Комедија која се претвори у драму

По мотивима из приповетке *Чича Тима* Ђуре Јакшића,
његовој преписци и документима са суђења у Пожаревцу

МИЛИСАВ МИЛЕНКОВИЋ је рођен 6. марта 1939. године у Малом Црнићу. Отац Војислав и мајка Злату су били земљорадници.

Студирао је и дипломирао на Правном факултету у Београду 1962. године и на Академији за позориште, филм, радио и ТВ, одсек драматургије, 1971. године.

Објављене књиге поезија: *Тамом речи заклей*, “Браничево”, Пожаревац 1966; *Пакао*, “Браничево”, 1969; *Ране*, “Браничево” 1976; *Милена или Венера са лампом*, “Браничево”, 1980; *Родна кућа*, “Просвета”, Београд 1994. и 1995; *Град на рамену виле*, “Смедеревска песничка јесен”, Смедерево 1997; *Небеско чудо*, “Завод за издавање уџбеника и наставна средства”, Београд 1997; *Ваздушна ојасносћ*, “Верзалпрес”, Београд 1999; *Родна кућа*, “Сезам-Медико”, Београд 2000; *Невесте на Цвећном штрџу*, “Сезам-Медико”, 2000; *Пенелопин дар*, “Сезам-Медико”, 2000; *Провала облака или Ујед зверињака*, “Верзалпрес”, Београд 2001.

Изведене су му драме и драматизације: *Анђели и на земљи умиру безболно*, Оригинална драма; *На рубу ђамеји*, драматизација романа Мирослава Крлеже; *Петријин венац*, драматизација романа Драгослава Михаиловића, *Преображај*, драматизација новеле Франца Кафке.

На Телевизији Београд емитована је ТВ драма *Узми ђа ће ти се даћи*, за који је написао сценарио заједно са Мирјаном Павловић.

Објавио је књигу текстова *Истим рукојисом*, “Просвета”, Београд 2001.

Заступљен је у два антологијама поезије о Хиландару и прегледу савремене српске поезије који је сачинио Иван Чарота.

Добитник је “Кочићевог пера” и “Златне значке” Културно-просветне заједнице Србије, “Октобарске повеље” општине Мало Црнуће, “Октобарске награде” општине Пожаревац и “Повеље културе” са Златном плакетом Културно-просветне заједнице Пожаревац.

Ожењен је Ратомирком, има сина Горана и кћерку Сунчану, као и унучиће Миљу, Марка, Тијану и Давида. Живи у београду, Пожаревцу и Малом Црнићу.

Н Е З А В И С Н А

С В Е Т Л О С Т

INTERNET WEEKLY VOL. 5 V 9 . 0

Naslovna - arhiva - pretplata - oglasi - about us - pretraga

Broj 466

28. avgust 2004.

УМЕСТО

ПОСБЕТЕ

RUŠENJE BISTE ĐURE JAKŠIĆA

SUMRAK NA LIPARU

Na Liparu, gde je u nekada kao učitelj radio Đura Jakšić, na zahtev igumana manastira – srušena bista velikog srpskog pisca i slikara koja je bila u porti

Piše: Nenad MILOSAVLJEVIĆ

U OKOLINI Kragujevca, prema Levačkom kraju, nalazi se selo Donja Sabanta, a jedan od brdovitih zaselaka ovog šumovitog i mirnog sela poznat je kao Lipar. Đura Jakšić, velikan srpske književnosti i slikarstva, tu je proveo period svog života, radeći kao učitelj u obližnjoj školi. Upravo tada, Jakšić stvara ciklus pesama *Na liparu*, od kojih se neke, kao što je *Ponoć*, po umetničkoj ostvarenosti nalaze na samom vrhu srpskog pesništva.

Godinama su se na Liparu, oko spomenika podignutog ovom stvaraocu, okupljali kragujevački đaci, organizovale likovne kolonije, priredivani sabori, pesničke večeri.

U subotu, 21. avgusta ove godine, Đurin spomenik je srušen. Odgovorni za ovaj čin nisu nikakvi nepoznati vandali – bista je uklonjena na zahtev oca Save, igumana manastira Svetog Georgija, u čijoj porti se spomenik nalazio.

Милисав МИЛЕНКОВИЋ

ЗЛО ЈЕ БИТИ СРБИН

Комедија која се претвори у драму

ЛИЧНОСТИ

У првом делу
 ГРОСМУТЕРКА, стара учитељица
 ТИМА, Учитељ
 МИЛКА, ћерка му
 БАЧЕ
 ЂУРА ЈАКШИЋ, песник и молер
 ГРКИ(А
 НИКОЛА, муж јој
 ЖИВКО ПАЦИЋ, учитељ
 ПАПРАГ, богослов
 РЕВИЗОР
 БУКВАН СУРУГЦИЋ, начелник

У међуигри
 СЕЉАК
 ЂУРА ЈАКШИЋ, песник и молер
 ЉУБА СТОЈАДИНОВИЋ,
 учитељ
 ЈОВАН МАРЈАНОВИЋ, учитељ
 РИСТА СТАМБОЛИЋ, каведија
 БУКВАН СУРУГЦИЋ, начелник

У другом делу
 ЂУРА ЈАКШИЋ, песник и молер
 ЉУБА СТОЈАДИНОВИЋ,
 учитељ

ЈОВАН МАРЈАНОВИЋ,
 учитељ
 РИСТА СТАМБОЛИЋ,
 каведија
 ПИСАР
 БУКВАН СУРУГЦИЋ,
 начелник
 ДИМИТРИЈЕ БРЕСЈАНАЦ,
 кмет
 ЂОРЂЕ СТАНКОВИЋ,
 полицај
 ЂОРЂЕ ПОПОВИЋ-ДАНИЧАР,
 књижевник
 КРИСТИНА, жена Ђуре Јакшића
 СТОЈАН НОВАКОВИЋ,
 књижевник
 ЈОВАН ДРАГАШЕВИЋ,
 песник
 ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ – ЗМАЈ,
 песник
 АБЕРДАР,
 песник
 МИЛОРАД ШАПЧАНИН,
 песник
 ГИГА ГЕРШИЋ
 Циганска капела, хорови
 великошколаца, народ.

ПРВИ ДЕО

Прва сцена

Гросмугерка за ѿоалейним сѿочием

ГРОСМУТЕРКА: *(Сама на сцени, загледава у свој лик у малом, дамском огледалу, које нервозно окреће)*

Надам се да нема човека са очима који не би увидео да сам ја у свему лепша од те несрећне Гркиње! Што има на њојзи? Кожа и кост! На глави туђа коса, на збрчканом лицу туђе белило и руменило. Права лорфа!... А ја?

(Насмеје се и руйица на бради јој се укаже).

Бар сам округла и пуначка! Па је л' тај Тима слеп? Ил' га је опчинила, фландра једна!... А и шта ће му туђа жена? Зар не би било боље да мене узме? Он удовац, ја удовица, ја имам своју плату, а он осим плате има своју кућу и виноград... Чујем да се поговара да ће се и одселити да са њоме живи. Лепа парада!... Ал ће им и пресести, 'оће бога ми! Скоро ће доћи и школски ре-визор, а ка што сам чула, по свој прилици ће бити и сам господин начелник! 'Оћу им, бога ми, смрсити конце, кир Николу ћу преместити у 'Омоље, а кад се он са својом вештицом одсели, онда је Тима мој!...

(Лако и чило оде, скоро оћрчи)

Друга сцена

Соба у Тиминој кући, уредно намешћена

ТИМА: Милка, Милка! Где си, несрећнице једна?

МИЛКА: *(Прећлашено девојче)*

Ево ме, оче! Сад ћу доћи!

ТИМА: *(Разјарен сѿвара перед, ѿовлачи ѿрекриваче са кре-ветѿа)*

Овамо се вуци, опајдаро, ниједна!

МИЛКА: *(Ућрчи, умиљајим гласом)*

Оче, што сте ме звали?

ТИМА: Што сам те звао?... А што ова соба није спремљена? Што није опајана? Зашто кревети нису намештени?

МИЛКА: Оче, ја сам собу спремила, прала сам судове, а после сам и ручак постављала...

ТИМА: Ручак, красан ми је то ручак! Да нема оне Гркиње, те да ме кад и кад не угости, цркао бих од глади.

МИЛКА: *(Бризне у њлач)*

ТИМА: Вуци ми се испред очију, несрећо једна!

Од промаје која насјане кад Милка отвори врати да отрчи, завеса на отвореном прозору пољети и са комоде обори огледало, које њадне и разбије се. Тима љутићио покући парчад од огледала и баца их кроз прозор. Утрчи ђаче, једно њришаво и мусаво дершиће.

ТИМА: Шта ћеш? Што си дошао, чупави магарче?

ЂАЧЕ: Господине, послала ме Грк... госпођа ме послала, госпођа...

ТИМА: *(Нагло одобровољен и са осмехом)*
Добро, синко, добро! А која госпођа те је послала?

ЂАЧЕ: Послала ме је госпођа Гркиња и поздравила да дођете на вечеру... Није на вечеру, него на ручак.

ТИМА: *(Из џепа извади кесу, а из ње један марјаш, са ормана узме јабуку, обриса њрашину са ње, ња све њружи ђачеју)*
Затај марјаш, синко, купи себе шећерлеме, а ову јабуку однеси госпођи Гркињи, па јој кажи – памти добро – поздравио учитељ Тима, љуби руку, и узима себи слободу да ће данас код вас на ручак доћи... Јеси ли упамтио?

ЂАЧЕ: Јесам господине!

ТИМА: Кажи јој и то: да спреми и оно јело што га ја најрадије једем:

ЂАЧЕ: Хоћу, господине, казаћу јој да спреми прасе.

ТИМА: Ти си прасе, букване један! Палачинке хоћу! Јеси ли ме разумео: палачинке!

ЂАЧЕ: Знам господине: лапачинке!

ТИМА: Марш напоље, тикване један...
(Ђаче њосићено оде. Тима осмехнућ)
Само да сам код ње, па макар и коприве с реном кувала, све би то њен пољубац засладио. Знам ја да ће ме она и мало друкчије почастити.
(Узео је шћай и шешир у руке. Сћреман је да њође)
Милка!

- МИЛКА: *(Одговара из кујне)*
Чујем, оче.
- ТИМА: Ја сам данас позван на ручак, а ти узми парче хлеба, душа ваља, ни то ниси заслужила, па ручај. Ручак што си га за нас спремила, остави за сутра...
(Тима оде).
- МИЛКА: *(Изапавиши из кујне, жалосиво за оцем погледа, ња дубоко уздахне)*
- ТИМА: *(Изапавио је на кацију. За њренуиак засипаје, колеба се на коју би сипрану кренуо. У њом часу напђе Ђура Јакишић. Засипао је и скинуо шешир)*
Молим, господине?
- ЂУРА: Опростите, што вас пресрећем, али ја сам овде странац.
- ТИМА: Какав странац.
- ЂУРА: Ја сам из прека, из Српске Црње у Банату.
- ТИМА: Јеси ли Румун, Мађар? Шта си?
- ЂУРА: Србин, брате Србин, кренуо хлеб у Србији да тражим.
- ТИМА: Ти си онда аустроугар.
- ЂУРА: Не грешу душу, брате Србине. Житељ сам рођен и досад био мрске ми Аустро – Угарске. Али ја поданик Србије желим бити.
- ТИМА: Па, откуда баш налута овде у Перковац и нагази на мене?
- ЂУРА: Рекоше ми ту живи учитељ Тима. Њега приупитај, он ће ти најбоље рећи шта се може, а шта се не сме.
- ТИМА: Слагали те, господине. Ништа ти ја не могу помоћи. Слепац сам ја и гори од тебе. А и не знам шта од мене иштеш.
- ЂУРА: Послић неки, у школи. Учитељ сам и боловати знам. Умем учити децу буквару часловцу, а умем и неке фигуре боловати.
- ТИМА: Школа је, ено из ћошка. Пођи тамо и тражи.
- ЂУРА: А јесте ли ви учитељ Тима?
- ТИМА: Јесам, господине, али ти помоћи могу мало. И сам сам чешће на разне белаје падао, те немам ни снаге ни воље да горем од себе помажем.

БУРА: Е, тужна ми је судбина!

ТИМА: И твоја и моја.

БУРА: Помози ми бар око квартира. Ваљда то можеш.

ТИМА: Тешко и то. Нико ни у кога нема поверење и тешко га у кућу прима.

БУРА: Ја неке препоруке имам. Односе се неке персоне које ви морате познавати господине.

ТИМА: Сумњам, али кажите им имена.

БУРА: Па ево: једна је стара госпођа учитељица коју зову Гросмутерка, а друга је супруга учитеља неког сметењака кир Николе. Зову је лепа Гркиња. Би ли оне мене на квартир примиле?

Трећа сцена

Соба у кући Николе и Гркиње, сјео појављен за јироје

ГРКИЊА: *(Сама)*
Шта ли сад оклева. Мора да се успут са неким нешто домунђава, те га још нема. Све се мислим да је могао и ону да сретне. Та ниче, 'де се не сеје.
(Тима се појави на вратиима)
Добро дошли! О господине Тимо од кад вас чекамо, већ смо се поплашили да нећете ни доћи.

ТИМА: Опростите, молим вас... Ја сам се мало наљутио на моје дете, па да се одљутим, свратио сам на једну шљивовицу.

ГРКИЊА: Ох, господине, маните се! Данашња деца, каква су, да те бог сачува. Боље да их човек нема... Изволите, ево овде, у чело. Ту поред ћу ја, а Никола са ове стране. Да нас гледа и ужива...
(Седају за сјео)
Не знате како ми је мило, драги господине Тимо!

ТИМА: Ох, ала бисмо лепо живели, кад бисте ме на квартир примили.

- ГРКИЊА: Лакше, господине, да нас Никола не чује. Не знате како је суревњив. Прави Луцифер! Чекајте, сад ћу ја погледати, можда још и спава. Знате то му је свакидашњи обичај.
(Завири кроз кухињска вратица. Сва задовољна, враћа се на њрсџима, смеишећи се)
Рихтиг! Спава. Сад се можемо комотно разговарати. Знате, кад сте ви код мене, волела бих чисто да се и не пробуди више.
- ТИМА: *(Са највећом жесџином је заџрли, обасје је њољуџцима)*
Ох, ох љубљена.
- ГРКИЊА: *(Нежно џа џурајући од себе)*
Томе се нисам надала од вас. Али се надам да кад се амо доселите, да тако што нећете више ни покушавати.
- ТИМА: Дакле 'оћете да ме примите? О хвала вам! Хвала, љубави достојна моја богињо!
- ГРКИЊА: *(Мазно, ѡреврћући своје ѡеџељаве очи)*
Обећајте, нећете покушавати...
- ТИМА: Ја вас обожавам.
(Трџне се, ѡре но ѡџо је сѡџџао да је ѡљуби, кад се из кујне зачује неки шум. Седне ѡџо даље, ѡреџлаиен, од Гркиње).
- ГРКИЊА: Шта вам је, господине? Уједанпут сте постали озбиљни као неки грчки филозоф, на пример Сократес... тако ми дођосте у један мах промењени начисто.
- ТИМА: Бриге, бриге госпођо!... Ах кад помислим како бих лепо код вас живео да нема...
- ГРКИЊА: Шта, господине, шта? Ви, можда, мислите да нема мог Николе? Ништа нам он неће сметати, а после, старост његова биће благословена тиме што ће нас потпуно ослободити.
- ТИМА: *(Поново је обасџа ѡљуџцима)*
Ох, само да ми није онога деришта! Ви ваљда и не знате да ја имам и једно дете.
- ГРКИЊА: Знам, дете је мало напуштено, али ће код нас доћи у ред, а после наћи ће се и младожења.
- ТИМА: *(Снуждено)*
Није још за удају.

ГРКИЊА: Сад се скоро све сама деца и удају и жене. А и боље је тако, јер... Та ви већ знате каква је данашња младеж!

Тима рашири руке да је заљри.

НИКОЛА: *(Каиљуцајући, ђојави се на враиима, а ђојом ђрише у смех)*
 Хи, хи, хи! Баш је хунцфут! Трпеза је пред нама, пого-
 стимо се.

Седају, ђочињу да једу.

Четврта сцена

Соба, у школи, за учииеље

ЖИВКО: Што се мене тиче баш га се ништа не бојим. Деца ми знају све као вода. Али ће и упамтити, верицу им дечију, кад су учили код Живка учитеља.

ПАПРАГ: И моји богме, баш ако нису филозофи, ал' бар толико знају, да би код попа Арона могли капеланисати, о томе ће се и сам ревизор уверити.

ГРОСМУТЕРКА: Ревизор? Школски ревизор?

ПАПРАГ: Само да ми је знати кад ће доћи. Јесте ли добили каква извешћа, стара госпођо? Ви сваки пут некако прва извешћа добијате.

ГРОСМУТЕРКА: *(Извади своје наочаре и наиаче их на нос)*
 Вама, господо, могу се поверити, само вас молим да никоме не казујете, нарочито Тими и кир Николи. Разумете ли ме?

ПАПРАГ: Разумем.

ЖИВКО: Шта има ту да се разуме! Ђутаћу!

ГРОСМУТЕРКА: Е, лепо, а сад слушајте...
(Из недара извади ђисамце. И Живко и Папраг се заверенички нагну к њој. Гросмујтерка чииа)
 Слатка, grosмyтерко, у смотрењу према вашим, мени учињеним заслугама, осећам се обвезана, вас на долазак мога мужа внимателним учинити. Он ће на сваки начин 25. јуна у Перковцу бити. Наравно, да ће код вас на квартир и кост. Морам вам и то приметити: најрадије једе шунке са спанаћем, црно вино ретко употребљава, а

прекодан и по сву ноћ о белом вину проводи. Ноћу не излази напоље, јер се боји од потчињених му учитеља... Он, као да је о оној маленкости, у коју сте и ви уплетени, нешто прокљувало. Дакле пазите, да не би ушао у траг правој истини, то би била за нас обе пропаст... О феријама, кад нас походите, имаћете шта чути, а сад примите поздрав од ваше благодаре Јустине Швабићке.

ЖИВКО: Је ли то она маленкост?

ГРОСМУТЕРКА: Чули сте и ћутите. Немојте ником ни реч проговорити... Ревизор може стићи сутра, а за даље је моја брига.

ЖИВКО: Али, госпођо, која је то маленкост у коју сте и ви уплетени. Ја знам за ону...

ГРОСМУТЕРКА: Не вуците ме за језик. И ја и ви... о ономе... знате. Пст! Ни речи о томе. Ни овде, ни на другом месту.

ПАПРАГ: Па, ви нешто кријете. Канда сте ви и господин Живко у некој дишкрецији, може бити и завери.

ГРОСМУТЕРКА: Ма каква завера. Није он кадар за тако што. Само је кибицово.

ЖИВКО: Шта, кога кибицово. Боље рећи, коју... Јустину...

ГРОСМУТЕРКА: Трчите много, господине Живко, и то испред руде.

ЖИВКО: Е, кад сте почели, сад морате све исприповедати!

ГРОСМУТЕРКА: Молим само без љутње и кад сте баш толико навалили. Лане кад сам о феријама у резиденцији била... Али даље не смем говорити. Хисторија је сасвим љубавног карактера, а ја сам ту посредовала. Код мене су били састанци... Сад сам вам исувише казала. Надам се да ви то моје поверење нећете на зло употребити.

ПАПРАГ: А господин Живко?

ЖИВКО: Шта господин Живко? А господин Папраг?... У исте чезе нас је упрегла.

ГРОСМУТЕРКА: Шта ви, господо? Ништа, ништа то није у вези са вама... Госпођа Јустина је млада жена, а муж, као што знате, јектичав, напаљив...

ПАПРАГ: Утолико опасније по њу.

ГРОСМУТЕРКА: Је л' ? Неће бити. Уосталом шта ви о томе знате?

- ЖИВКО: Слабо се он у то разуме госпођо. Само понавља што је од вас чуо.
- ПАПРАГ: Мени је моје знање довољно.
- ГРОСМУТЕРКА: Господо, баш ако хоћете, ако би вам по вољи било, могла бих и вас, још ових ферија, с њоме упознати.
- ЖИВКО: Више сам се у вашу дишкрецију уздао, госпођо.
- ПАПРАГ: Бога ми и ја.
- ГРОСМУТЕРКА: Само се ви не оглашавајте!... Ах, да. Спанаћа сам још јутрос набавила. Три краве не верујем да би га појеле за недељу дана... Али шунке, па после бело вино...
- ПАПРАГ: Тима нека да вино, а кир Никола шунке.
- ГРОСМУТЕРКА: Маните се, бога вам, Цигана! После да ми приговарају и да ме оговарају... Поготову она...
- ПАПРАГ: Само се ви на мене ослон'те, а ја ћу гледати да вам до подне све набавим.
- ГРОСМУТЕРКА: Ту вашу услугу никада нећу заборавити. Напротив, одужићу вам се.
- ПАПРАГ: Ни оно о феријама...

Пета сцена

На чича Тимином кайицику

- ГРКИЊА: *(Ослањајући се о свој зелени сунцобран, ошћара кайицик)*
Је л' те да сам вас изненадила?
- ТИМА: О, лепог ли изненађења!
(Сав сйлейен, јер ѓа Гркиња зашћиче у ошћрцаном оделу)
- ГРКИЊА: Шта сте се збунили? Ваша снага и спољашност више добијају у своме изгледу кад сте тако комотније, скоро неглиже обучени.
- ТИМА: Нисам збуњен, колико сам, опростите, узбуњен вашим доласком.
- ГРКИЊА: *(Узме ѓа за руку, йоғледа мазно, йа скоро йрошайуиша)*
Знате ли, драги Тимо, зашто сам дошла?

- ТИМА: Свеједно, али...
- ГРКИЊА: Пало ми је на ум да једем кајсија. У вашем винограду има лепих кајсија, а особито она што је уза саму колибу... Ни у Новом Саду нисам лепших видела.
- ТИМА: Та кајсија тешко и да је из Перковца. Ко зна каква је тица њену коштицу и из каквог краја Италије овамо пренела, и то баш у мој виноград спустила.
- ГРКИЊА: Те ваше кајсије више личе на поморанце, него на обичне перковачке кајсије.
- ТИМА: Дакле од те кајсије би ви волели да једете?
- ГРКИЊА: Не, не само да једем. Молила бих читаву једну котарицу.
- ТИМА: Ви би да готовите мало дунста... Е кад је баш тако, онда ћу је целу обрати за вас.
- ГРКИЊА: Нећу дунста, него сам наумила довече да правим вечеру. Позвала сам учитеља из Бајковца, васпитатељку из Трновника и све овдашње учитеље, осим оне маторе.
- ТИМА: А нашто толика част? Да нисте добили оно ваше наслеђе?
- ГРКИЊА: Рада сам вас да развеселим, а мој Спартанац да се добро наједе.
- ТИМА: О, богињо моја!
- ГРКИЊА: Кајсије ћете ми донети и то што пре, а треба ми и виновог лишћа за сарму. И вина пошаљите бар једно по акова. Само од оног доброг што га ви и мој Никола пијете.
- ТИМА: *(Заљрли је)*
Уздај се ти само у твога Тиму.
- ГРКИЊА: Е, па нека поцркају сви од муке! Шта нам могу?
- ГРОСМУТЕРКА: *(Наљло је избила на сокак)*
Лепо, лепо! То је морал! То је учитељско владање. Срам вас било!
(Оде џирком).
- ТИМА: Нека је, моја слатка Јоханидо! Нека нам завиде, нек пукну од једа и злобе... А ми ћемо остати једно тело, једна душа... Збиља, а када ћу се ја к вама доселити?

Шеста сцена

У школи

- БАЧЕ: (Тими)
Господине, господине...
- ТИМА: Шта је било, магарче један?
- БАЧЕ: Неки господин дошао...
- ТИМА: (Узледао је Гросмутерку, Бачеју преко рамена)
Губи се несрећнице!... Добро јутро желимо! Ви као да се нешто љутите?
- ГРОСМУТЕРКА: Господине, ми као да смо за свакад свршили наш разговор.
- ТИМА: Та нисмо, драга колегинице!... Зар би то било лепо да се због таквих маленкости стари познаници посвађају? Ја се шта више надам да ћемо још много година пријатељи остати.
- ГРОСМУТЕРКА: Имате ви још боље пријатеље од мене, пријатељице нарочито!
- ТИМА: Е, ту сте само до пола у праву. За мене су сви пријатељи исти.
- ГРОСМУТЕРКА: Па и нису баш и не би се рекло.
- ТИМА: А коме бих се ја похвалио, ако вама нећу, баш као пријатељу... Ала је код лепе Гркиње био ручак! Онаке палачинке не једу се ни у царском двору.
- ГРОСМУТЕРКА: А кир Никола, он вам је по свој прилици био девер, кад вас је толико дворио... Ил' је отишао да спава, док сте се ви са вашом обожаваном богињом унтерхалтовали. Је-сам ли погодила?
- ТИМА: Нисте ваљда гледали кроз прозор кад све знате?
- ГРОСМУТЕРКА: Није ни било потребно да гледам кроз прозор, све вам пише по носу и по челу... Само ону хаљину што јој поклони чика Паја никако не можете да јој опростите.
- ТИМА: Баш претерасте, канда сте заиста свађи склони.
- БАЧЕ: (Поново ујрчи)
Господине, госпођо... један господин... из Београда, чека пред вратима. Казао ми да звоним и да вас зовем... И децу да скупите у школу.

Зазвони у ђачко звоно.

ГРОСМУТЕРКА: Ревизор, ревизор, господине колего! Сад ћемо се огледати. Знам да вам деца ништа не знају. Нек вам сад помогне ваша обожавана Гркиња. Ваша Јоханида, са оним киселим краставцем на окреченом лицу.

Седма сцена

Ручак код Гросмутерке

РЕВИЗОР: *(Видно расјоложен)*
У ваше здравље, моја драга гросмутерко! Мало је учитељица, које ја тако ценим као вас. А што вас опет моја Јустина толико воли, госпо, то не можете веровати! Сто пута вас је поздравила, па и на путу ми је писала да никако друкче не чиним, него да код вас ручам и станујем, те да вас још хиљаду пута поздравим.

ГРОСМУТЕРКА: Захваљујем, драги господине ревизору. Мени је велика част вас угостити и госпођи Јустини угодити по њеној заповеди.

РЕВИЗОР: Знам ја да вама овде није баш лако. Ви сте сами и незаштићени.

ГРОСМУТЕРКА: Јао, не можете веровати какви су вам то људи! А тек женске! Узмимо само једну. Ви знате шта је то јавна женска?

РЕВИЗОР: Па не баш у потпуности.

ГРОСМУТЕРКА: Дознаћете... Ова је још црња и гора. Купују јој трговци свилене хаљине са карнерима, што и не приличи да носи једна скромна жена. Не зна се шта је горе ил' што поклоне прима ил' што јој хаљине ружно стоје. Учитељ Тима је насује с вином и ракијом, а она му пољупцима узвраћа... А шта даље бива, то ћете се и сами досетити.

РЕВИЗОР: О грозне ли жене, боже! А је л' то беше она Гркиња. Муж јој кир Никола.

ГРОСМУТЕРКА: О, како само погодисте! Што год има жена у нашем Перковцу, све су је омрзле. Ја се чудим како досада нису саставиле тужбу са две хиљаде потписа, па да се иста или 'апси или из ове вароши протера. Више ниједна жена у свога мужа није сигурна, све док је она у овој вароши присутна.

- РЕВИЗОР: Будите уверени да чим се вратим у Београд, прва ће ми брига бити да је са мужем протерам из Перковца.
- ГРОСМУТЕРКА: Само далеко одавде, господине, на пример у 'Омоље, у Црну реку или ако је могуће чак у Турску.
- РЕВИЗОР: За вашу љубав ћу све могуће употребити, само да вас задовољим. Учитељу Тими ћу одузети једну класу, кир Никола с женом у прогонство... А ви, драга госпођо, добићете похвалителни лист и класу.
- ГРОСМУТЕРКА: *(Пала је на колена и ѓрли ноге Ревизору, љубећи му руке)*
Захвална, до гроба, до гроба...

Осма сцена

У Николиној кући

- ГРКИЊА: Видите, Тимо, ми немамо нигде свога у овом несрећном Перковцу. Ја сам из Новог Сада, премда сам пореклом Гркиња. То се, уосталом, и на мојој спољашности може приметити. А ви сте, слатки Тимо, спремац...
- ТИМА: Јест и покојна ми мати беше сремица.
- ГРКИЊА: То је видите, све што нас повезује. Па кад се не бисмо ми слагали, кад ми не бисмо један другом на руци били, а ко би други? Ја видите, колико вас волим, утолико волим и вашу Милку. Право да кажем, ја сам према њој као њена друга мајка.
- ТИМА: Тако је! Ви је петком умијете, недељом очешљате, а у среду дате јој и чисту кошуљу. Она се у Перковцу чистије носи и од саме госпође начелниковице.
- ГРКИЊА: Па ја се и за њену срећу старам.
- ТИМА: Оно јест! Ви је учите како треба да држи кашику кад руча, како треба на сокаку да ходи, да гледа, на који начин да се поздравља. Она се, откако амо дођосмо, лепо и поучила. Сад више не уме да гледа онако безобразно, сељачки, право у очи, но некако све испод трепавица. А и ход јој није више прост, него некако по новосадски извијен, искривљен. Милина ти је погледати... Једино ми се само не допада, што кад сања, више пута чујем како у сну плаче.

- ГРКИЊА: Дете је размажено, напуштено, па није научило на ред. Да се нисте к нама доселили, не би никад ни знала за уредност... Ко би је таку и узео? А овако сви се отимају за њу!
- ТИМА: Шта рекосте?
- ГРКИЊА: Јесте, тако је, драги Тимо! И ви је морате што скорије, још ових месојеђа удавати, ако не желите да сама отиде...
- ТИМА: Па... Милка је још дете.
- ГРКИЊА: Дете је већ приспело за удају.
- ТИМА: Како се може дете удавати?
- ГРКИЊА: Дете, па дете, освестите се, господине Тимо! Само да видите како умилно погледа у оне практиканте, што од неког доба крстаре по нашем сокачету! Све двојица по двојица!
- ТИМА: Томе се не бих надао, од моје Милке.
- ГРКИЊА: Зар у мене сумњате... А ја сам јој и младожењу нашла.
- ТИМА: Како младожења?
- ГРКИЊА: Е, мој слатки Тимо, није то оно наше време... Сад морам да вам кажем да је синоћ долазио, док ви бисте у винограду, и да ми се поверио. Ох, кад би учитељ Тима хтео да ми је да, одмах бих се женио – шапутао ми је а у Милку је гледао тако умилно као дете у шећер.
- ТИМА: Вама шапутао? Ко?
- ГРКИЊА: Честит младић. Учитељ Папраг. Ваљан, а веле и да је научен. У Београду је изучио богословију. Истина, старином је Цинцарин, али се родио у Будиму. Пун је учтивости, милина је са њиме говорити... Све ми се чини да сам још девојка...
- ТИМА: Шта он има вама да шапуће и шта да сте ви девојка?
- ГРКИЊА: *(Скоро љлачно)*
Трпим, ја све морам да трпим због среће наше Милке, а ви ми свашта пребацујете.
(Нагло изађе. Тима остијане сам)
- ТИМА: *(Сам)*
Што јесте, јесте. Мало сам и претерао. Она ме воли и заљубљена је у мене. А оно има и у кога. Истина, мало сам зашао у године, али зар је краљ баварски био млађи

од мене!... Она ме љуби, чак се и за моје дете стара. Учи га, чешља, рани и васпитава и то све из љубави према мени. Е, па где су данас младићи у које ће се младе жене и девојке толико заљубити, као у мене старца.

(Насмеје се)

Старац, па старац!... Та да ми је баш и венчана жена, не би се више за мене старала, него ова лепа туђинка. Ето нашла и младожењу за моје дете. Леп младић! Научен младић! Млади богослов! Само име не умет да му погодим. Шта рече? Акмак? А не. Папраг, Папраг, дабоме. Погодио сам... Али све бадава, дете је и сувише младо. Како ћу да га удам?... Навалила је и ја морам попустати.

(Нешићо лући иза вратица и зачу се Милкин ђлач. Тима оћрча, оћвори вратица)

Милка несрећо једна, ти прислушкујеш. Лопове... губи ми се с очију.

(Залући вратица. У њом ђренућку куцање на вратицима са сућројине сћране. Тима ђриће и ослушкује. Поново куцање)

Херајн!

ГРКИЊА:

(Улази са Пајраџом)

Добар дан желимо, господине Тимо! Имам част представити вам нашег и вашег новог пријатеља господина Папрага, учитеља.

ПАПРАГ:

Слуга сам покоран, драги господине колега! Толико сам срећан што сам вас могао упознати.

ТИМА:

(Замуцкује да шћоџод одџовори, но само ђружи руку за ђоздрав)

ГРКИЊА:

Дакле, драги господине Тимо, ово је тај младић о коме сам вам јутрос онако много говорила. Мислим да против овакве прилике ништа не можете имати и млади господин Папраг тешко да ће наћи млађу и васпитанију женску него што је наша Милка.

ТИМА:

Да, да... Тако је... Само још је дете... Али кад је баш тако сућено... Е, па оно...

ГРКИЊА:

Па на тај начин може још довече бити и прстен!

ТИМА:

Та оно... не би требало баш толико хитрити.

ГРКИЊА:

Милка је видела господина Папрага, а господин је видео њу и тим је свршено: довече прстен!

ПАПРАГ: Не противим се. Чак напротив!
ТИМА: Нека буде по вашој жељи, госпођа Јоханидо!
ПАПРАГ: *(Тихо се обрађи Гркињи)*
А мираз? Бар сто жућака уз девојку нека буде.
ГРКИЊА: *(Сћави ѿрси на усћа)*
Пст!... Господине Папраг, сутра овде у Перковцу, имамо беседу. Ја се надам да ћете нас са својим присуством усрећити!
ПАПРАГ: Милостива, то вам не могу обећати. Треба да сам на дужности. Ви и сами знате да се у овим околностима морам и спремити.
ГРКИЊА: Али кад чујете да ћу на беседи и ја декламовати... Онда?
ПАПРАГ: Како ви будете заповедали.
ГРКИЊА: Ја неизоставно тражим, част би ми била да ме и ви чујете.
ПАПРАГ: Избора немам.
ГРКИЊА: Јесам ли добро разумела?
ПАПРАГ: Милостива, ваш захтев за мене је закон... Остајем.
ГРКИЊА: Видите ли, драги Тимо, како је племенит наш млади пријатељ. Нема те жртве коју зарад нас и Милке не би учинио.
ТИМА: Захвалан сам вам.

Девета сцена

Сћирина кафана

ЂУРА: Срећно господине, Папраг! Честитам!
ПАПРАГ: Хвала. Хвала.
ЂУРА: Истина Милка је још млада, скоро дете, али то има и своје добре стране. Од ње ћете моћи као у воску да направите шта хоћете: Добру или злу, жену или госпођу.
ПАПРАГ: Још је рано да то предвиђамо.
ЂУРА: Па, онда хоћете ли се још који дан у Перковцу бавити?
ПАПРАГ: Намеран сам био да још данас отпутујем, али ме задржа госпођа Јоханида.

- БУРА: Биће и декламација, како се чује.
- ПАПРАГ: Биће, биће и беседа.
- БУРА: Опа! Све се питам зашто су те беседе и од какве су користи оваке какве су? Варош презадужена, народ од туђинаца знањем, индустријом, науком, па и самом туђинском владом скоро потлачен. А омладина накинђена и накинђурена скупиле се у богато, венцима, сликама, танким и дебелим завесама украшену дворану најбогатијег хотела и – онде даје беседе.
- ПАПРАГ: Ви сте, значи, противник тих чисто словенских забава?
- БУРА: Што се те сорте забава тиче, признајем да за њих слабо марим.
- ПАПРАГ: Ви више уживања налазите онако са братијом, поред добре чаше. Јесам ли погодио?
- БУРА: Имате пуно право. Ја више уживам у вину, добром вину нарочито, но у њином мажењу и кревелењу. Ја бар кад пијем, имам некакав циљ, хоћу нешто да пребринем. Хоћу некаквих мисли, које ме може бити море, да се отресем. Хоћу, као што је пре мене неки казао: да заборавим да ми је отаџбина несрећна!
- ПАПРАГ: Неће отаџбини сметати наша срећа и наше беседе.
- БУРА: Али какав циљ имају те беседе? Докле се сиротиња, принуђена невољом и глађу, договара шта ће и кога ће те ноћи похарати, да своју гладну децу нахрани, донде у хотелу свира банда. Младићи у финим, чојаним 'аљинама, госпе и госпођице у тешкој свили и кадифи, тоциљају се по глатким паркетима големе дворане. А кад музика стане и све ућути онда ће на средину ступити, у белим рукавицама и црном салонском капуту, нека надувена стеница, па ће какав несретан превод из некакве немачке купусаре на сав глас и са највећим патосом читати. Можда ће читати и о стварању света, па ће се са свом ватром, која је будали свакад на расположењу, бацити да доказује да први људи нису јели виљушком печење, него сопственим прстима... Потом изађе нека стара уседелица, која до своје четрес пете године није могла себи повољног и честитог мужа наћи! Та ће наравно говорити о моралу.
- ПАПРАГ: Колега, колега дубоко сте забасали. Станите мало!

БУРА: Не могу и нећу да станем. Чујте, па бар да на крају не кажу оно: у корист страдајуће браће, у корист болнице, овдашње сиротиње, у корист сиромашних ђака... Само то да не кажу, могао би им човек и опростити. Али кад они пију шампањца, играју валцера, мазе се са девојкама, троше и своје и туђе паре, а 'оће да им силом верујемо да они раде све то у корист народа! Е, онда?

Ђура Јакишић испије чашу вина и нагло испије. Оде. Тима који је бојажљиво ушао код задње реченице, седа и поверљиво говори Папрагу.

ТИМА: Све ће то својим редом ићи... Све сам ја то удесио и уредио... А ти синко, о целом нашем разговору ћути. Ћути нарочито пред Гркињом.

ПАПРАГ: Ма ћутаћу као риба. А верујте, што се мене тиче, не бих вам ни пребијене парице тражио... Али Милка и сама њена будућност зависиће од тога. А и чаршија шта ће рећи за девојку без мираза.

ТИМА: Шта чаршија? То никако, никакав глас да се не чује.

ПАПРАГ: Добро, добро ћутаћу и пред чаршијом.

ТИМА: На дан свадбе добићеш сто дуката. Само гледај да о томе Гркиња што не дозна.

ПАПРАГ: И пред њом о томе ћутим. Шта она има да зна о нашим породичним тајнама.

Десета сцена

Вече пред кафаном и у дворани. Циџанска кавела тихо музицира. Пристижу гости. Ту је цела елија Перковца: председник, полицајци, вајрођасци, учитељи и учитељице. Улазе и заузимају места у дворани. Неки осипају испред. Кад наиђе Ревизор сви се помере.

ЖИВКО: *(Са најувизијенијем местом у дворани, која је дуге иуна)*
Браћо и сестре! Ово је прва беседа коју ће историја вароши Перковца са крупним словима у своје сјајне листове забележити. Кад сви знамо и видимо како је ово свечан тренутак у нашем животу, у животу овдашњег грађанства, онда може ли ми ко замерити, што сам изабрао овај темат за моју беседу. Труд сам уложио да он буде раван овој нашој светковини.
(Накашље се)

Намерен сам да вам још овог вечера докажем да су Југ Богдан и његови' девет Југовића били торжествено музикални...

(Насијане зачуђено загледање ђосију. Међуишм, један из уља зайљеска)

Јесте, браћо и сестре, даме и господо! Они су били музикални. Могуће да Југ Богдан није свирао у гласовир, а Бошко да није био виолиниста, то је све могуће. Међутим, кћи му, она што је била удата за Страхинића Бана, е она је умела у трумбету свирати. Са историјским фактима вам то могу доказати. А ту ми је сведок и силан Влах Алија. Уосталом зар би се он заљубио у њу, да она није била музикална?

Сада су двојица зайљескала. Поишмо је беседник завршио са беседом и млайшарањем рукама, уз онај млаки ајлауз двојице, завладао је шјајац. У шом је, после неколико шакшова, циџанске кайеле исйред, за ђоворницу сшуйио сам Ревизор.

РЕВИЗОР: Господо и миле даме, дозволите и мени да се, користећи вашу забаву, вама представим једним својим кратким освртом. Ја немам темат, као мој уважени колега, али ћу вас кратко опоменути и на нешто, што може бити и сами знате. Наиме, живот је кратак, а патња људска стална. И зато вам скрећем пажњу да ми без ваздуха не бисмо могли живети. Ми само зато дишемо што још на свету има ваздуха. А после, молим ја то могу и цифрама доказати, после пет стотина милиона година, ваздуха ће нестати... А ми – ми ћемо се угушити.

ГРОСМУТЕРКА: *(Зайљеска из све снаге. Придруже јој се и осшали)*
Красна беседа!

Циџанска кайела удари шшш. Гркиња се шрођура кроз дворану и зайуиш ка оном најзвизишенијем месшу.

ГРОСМУТЕРКА: Но, шта ли ће ова вештица да говори?

ГРКИЊА: Амор, љубавна песма. Сачинио Никола Гргић.
Амор иде, амор лети,
У рукама стрелу држи –
Сад помисли, слушаоче,
Ко је лакши, ко ли бржи?
Стрела лети – стрела ј' лака
Амор муња из облака;
А обоје к мени жури –
Та чисто би врхом стреле

Кроз сред мене да пројури...
 П' онда пружа руке беле,
 По недрима ми нешто тражи –
 Та чисто би груди вреле
 Са пољупцем да разблажи...

ГРОСМУТЕРКА: Е, ово је беспримерни безобразлук! Ово је импертиненција... Ово чудо, то ни у Турској нема!... И на томе се имамо захвалити једино полицији! Уместо да овакву фландру протера, она је пушта на беседу. Лепо! Прекрасно!

ТИМА: *(Поскочи љрема Гросмуйтерки)*
 Само се ви покријте ушима, само ви ћутите. И тамо преко држали сте актерке на квартиру. Само ви, немојте ваш прђасти нос забадати свугде. Ви, ислужена бабицо, са отрцаном дипломом.

Будући зетџ Пайраџ задржа Тиму од даље свађе.

ГРОСМУТЕРКА: *(Тими)*
 Матора будало!

Вика, ѓалама, меџеж. Циџанска каџела засвира џуи. Живко Паџић, мало-џређаињи ѓоворник се џоје на оно најузвишеније месџо. Завлада џишнина.

ЖИВКО: Господо и браћо, ја сам се са овога места са чашом у руци дигао, да вам у име уједињене перковачке омладине на вашем братском суделовању захвалим и благодарим! Не треба да вам кажем – Сами сте видели какву моћ има реч изговорена у своје време. Говорио сам вам о музици... Последњи тренуци ове значајне беседе посведочили су вам, какву божанствену снагу имају сиренски гласови јединствене музике на дух човечји. Сами сте видели да само њојзи имамо благодарити што су у погдеојим узбуркане страсти утишане... А тек она узвишена поезија из уста прелепе нам Јоханиде, страсти и као да распали, а потом их нагло утиша. Нек сте ми благословени били, остали живи и здрави. Живели, господо!

РЕВИЗОР: Нека нам бог да!
(Прекрстџи се).

ГРОСМУТЕРКА: *(Каћиљерно)*
 Нек вам је беседа и поезија на здравље!
(Оде)

ТИМА: Ђаво вам не да мира да ћутите. Али ја ћу вам показати.

ГРКИЊА: *(Приближи се Пајрађу)*
 Но, како вам се допада?
 ПАПРАГ: Неописиво! Неописиво!
 ГРКИЊА: Само она матора вештица.
 ТИМА: Али сам јој и читао!
Циџанска кайела свира.

Једанаеста сцена

Гросмугерка код начелника Буквана Суруџића

Гросмугерка у свечаној хаљини у којој је била на беседи шећа очекујући пријем код начелника. Неочекивано, у незлижеу јојави се сам начелник Букван Суруџић. Гросмугерка се шрже, хоће да оде.

НАЧЕЛНИК: А камо наже, госпођо? Не каза ми ни добро ти јутро, враже, ја чоече. И већ ужди, ка и метиљава овца, те на страну, у бјег.
(Начелник јој, њун њохоти, њоче да се њприближава и хџеде се руковајџи, а Гросмугерка њоче измицајџи њред њим. Њему је њо смеино, џе се џрохотиом засмеја)
 Ма кумим те богом, госпођо учитељице, шта је теби? И не сједе, а већ се спремаш одлазити.
(Само у џанџалонама, узе је за руку, доведе до мин-дерлука, намешџа је да седне)
 Српске ми вјере, рећ' ти морам, е баш ми је драго што си ме тако сабахаице походила, госпо! Чини ми се е џу баш са тебе вас дан данашњи имати среће.
(Помилује је џо сџарачким, али џуначким образима)
 Па де каж', дијете, каквим ли се послом до мене сиромаша удовца накани?

ГРОСМУТЕРКА: Дошла сам... нисам могла да одолим, била сам на синоћној беседи.

НАЧЕЛНИК: На беседи? Е, гле ти бруке! Дакле, и ви сте били? Ви! Па да то мени онај глупави полицајац не јави! А бих, вјере ми, само ради вас дошао. Е, е, е,...

ГРОСМУТЕРКА: Нисте ништа штетовали, господине! Ви бисте се као власт само компромитовали, да сте се ма и показали у онаком друштву... О, господине, ви немате појма на ком је степену покварености данашња младеж.

НАЧЕЛНИК: *(Све више се приближава Гросмутерки, глади је по образу)*

Ја и сам вјерујем, е је за наше младости и љепоте, и сунце љепше сјало! Ма све ка вељу, да се и нама старцима још понешто мили. Наједем ти се пусто неке јаловице добре, а залијем црним крајинскијем, па вјера и бог, госпођо, три срца у мени заиграју!... А по лицу твоје судећи реко би да и теби није лоше.

ГРОСМУТЕРКА: *(Обори очи, сјидљиво)*

Друго смо ми, господине, а друго су они. Ми иако имамо неких намера, жеља, страсти, а ми имамо и начина и искуства да то пред осталим светом прикријемо или забашуримо... И то је оно што се зове цивилизација, образовање.

НАЧЕЛНИК: Бог и вјера, учитељице, ја о томе ништа не знадијох, до ево данас у ови час. Сад виђу да ови моји, Ере, најцивиластији јесу у свијету: не мореш га ни за ријеп ни за ухо, ка чиков је гладак, ка жива хитар.

ГРОСМУТЕРКА: Дакле, ви нисте чули шта је синоћ било? Та то вам је, господине, читава ребелија!

НАЧЕЛНИК: Шта? Ребелија?... Противу државе, реда, владе?... И онај губави, глупави полицајац да ми ништа не јави о томе!

ГРОСМУТЕРКА: Тешко нама кад и сама власт гледа кроз прсте бунтовницима и рушитељима поретка... А знате ли ви о чему је говорио онај Живко Пацић? Онај пропагандиста, републиканац, комунац!

НАЧЕЛНИК: Не знам, вјере, учитељице! Тако ми тепелука моје покојне жене, не не знам!... Ну одријеши ранац, те ш њиме на сриједу! Па да је прав ка свијећа, само зато што те је уплашио кихаће робијом!

ГРОСМУТЕРКА: Доказивао је да је Југ Богдан с девет Југовића свирао у клавир!

НАЧЕЛНИК: Мал' није у дромбуљу! Млијеко ли му! У гајде! Огубавио богдице ка и надухан мјех! Какви клавир?... Рђао ка потковица липсаног парипа! Зар не нађе да друго шта говори, књигу ли му и ко је написа!

ГРОСМУТЕРКА: А власт на све то ћути.

- НАЧЕЛНИК: Ама забранићу продају мастила за читав перковачки крај и округ. У којој бакалници нађеш зерицу, макар и аковче мастила, наћераћу ћифту да све наште испије мјешта препеченице.
- ГРОСМУТЕРКА: А знате ли ви шта то значи? То значи да и наша влада удара у клавир, а то је: на јавном месту исмевање владе!
- НАЧЕЛНИК: А ви? Шта рекоше грађани?
- ГРОСМУТЕРКА: Неки су псовали, а неки су се и злурадо смејали.
- НАЧЕЛНИК: Страшно! Страшно!
- ГРОСМУТЕРКА: А тек онај други говорник. То беше неки ревизор. Знате онај са женом.
- НАЧЕЛНИК: Па он је просветна власт.
- ГРОСМУТЕРКА: Е јадне ми просвете, још горе власти, кад је таква.
- НАЧЕЛНИК: Ви једно време с њим добро стајасте?
- ГРОСМУТЕРКА: Било па прошло. Сад се начисто обрукао, чим је и он у ту тикву са оном вештицом почео да прди.
- НАЧЕЛНИК: И он вас расрди?
- ГРОСМУТЕРКА: То је грозно! То је ужасно! Он је хтео доказати, а то се може као наставак Живкове беседе сматрати: да ће се људи после пет стотина милиона година угушити јер ће остати без ваздуха.
- НАЧЕЛНИК: Он ће се угушити у апсу, на вешалима ће се угушити! А од чега народ?
- ГРОСМУТЕРКА: Од смрада! То је хтео да каже, да је у Србији кужан ваздух, да нема доста слободе и да је народ толико жељан те њине измишљене равноправности и једнакости, да ће се за њу све донде борити докле у борби не победи или не малакше. А то је и сам назови ревизор у својој беседи навео: без ваздуха људи не могу живети, па кад ваздуха нестане, људи ће се угушити. Јесте ли ме сад разумели?
- НАЧЕЛНИК: Вјере ми, учитељице, ти ми зададе ђавоље бриге. Сад само не знам да л' ћу presidencyјално, писмом или депешом о томе да известим господина министра.
- ГРОСМУТЕРКА: И јесте вам велика брига.
- НАЧЕЛНИК: Јесте, јесте и то голема. Депешу морам шифрирати, а кад ми те погане шифре дођу, волио бих бројат како ми зубе ваде, но саставит дваест ријечи једну до друге.

ГРОСМУТЕРКА: А знате ли ко је завршио беседу?

НАЧЕЛНИК: Шта зар још нешто има? Та докле ћеш, учитељице, побогу?

ГРОСМУТЕРКА: Има, има Шта ви мислите? Кад су двојица завршила, изговорили диже се она протерана, она набељена, отрцана! Она!

НАЧЕЛНИК: Она?

ГРОСМУТЕРКА: Она, она! А' то је већ ужасно. Та протерана вештица је о љубави говорила. А шта је говорила, то вам не смем ни казати! То је тек шкандал! Безобразлук. Кад успишете министру депешом или президенцијално а ви наведите само један ред што га је безобразница у пуној дворани, пред најотменијим светом изговорила јавно: ЈОбоје се мени жури..."

НАЧЕЛНИК: Шта, ко то обоје?

ГРОСМУТЕРКА: И мала деца у Перковцу знају ко су то двоје, на које она нишани. А после рече нешто што нисам упамтила, само сам чула кад врисну: "Кроз сред мене да пројури".

НАЧЕЛНИК: Шта наопако! Е то већ морам са црвеним плајвајсом поткријепит!...
(Помилује је по бради и образу)
О моја учитељице, на грдан белај си ме турила.

ГРОСМУТЕРКА: Има још, али о томе: пст!
(С њрсијом испред носа)
Има један што молује контрафе, а изгледа и списатељством се бави. Учитель је од скоро. Мора да је све то његово масло!

МЕЋУИГРА

Кафана Рисџе Сџамболића: Уџрчавању или у меџежу сџижу све лично-сџи из џрвоџ дела. У оџиџој џалами и оџимачини косџима које оџимају једни од друџих, насџаје џреџварање личносџи из комедије – џрвоџ дела у личносџи драме – друџи део. Једино се о косџиме не оџимају, ниџи меџежу суделују Ђура Јакиџи и начелник Букван Суруџџи. Ђура Јакиџи у црном недељном оделу сам за сџолом џије кафу, кад се сцена наџло и неочекивано исџразни, као и џиџо се и наџунила. Улази сеџак са џаком на рамену.

- СЕЉАК: Је л' ту господин начелник?
- ЂУРА: Шта ће теби господин начелник и ко си ти да га по кафанама тражиш?
- СЕЉАК: Ништа, ама баш ништа ми он не треба... Него посла ме газда Ђорђе из Бурјан – мале и рече ми да му дам ово.
- ЂУРА: Шта ово?
- СЕЉАК: Па прасе! Каже потражи га код Рисџе у кавани и дај му да не би видео комшилуку, кад би он дошао.
- ЂУРА: И ти живо прасе на леђа, па пред начелника.
- СЕЉАК: Јок. Прасе заклано и очишћено. Као мрена.
- ЂУРА: Да кажеш хвала газда Ђорђу из Бурјана и да не брља више.
- СЕЉАК: А прасе?
- ЂУРА: Шта прасе? Па дај га овамо... Ја сам начелник!
- СЕЉАК: О, хвалим те Богом, што ми олакша.
- Сеџак задовољно без џерџа оде. Пред Ђуром је заклано и очишћено џрасе.*
- ЂУРА: Ристо дођи овамо...
(*Рисџа дође*)
Је си ли за трампу. Ја теби живо, ти мени печено.
Премери и одби ми за колико треба
- РИСТА: За кад господине Ђуро?
- ЂУРА: Кад кажем.
- РИСТА: Како заповедате!
(*Насџе Ђури џиће. Оде*)
- ЉУБА: (*Још са улаза*)
Е побратиме Ђуро, рука ти се позлатила... Алал ти!

- ЂУРА: Шта је колега? Кога си то опсовао?
- ЉУБА: И више од тога, али не ја него ти! Слушај!
(Вади из унутрашњег џепа новине, чија сјајећу)
“Ученик четвртог разреда, дете од 12 година зато што је у туђем винограду млатио зелене орахе, дао је господин кмет јавно на мацкама батинати... Али има још нешто, са чим се ни сама Босна похвалити не може; када је скоро постављени кмет у дужност ступио одмах је са својом бистром главом увидио да јавном моралу много штошта оскудева, и зато је подигао женске мацке. Чудна је то справа! Дебело дрво у земљу забијено, одозго намакао неки јарам у који се горња част ујарми, а одоздол има два мала ујармића где се ноге утегну. Уопште цела справа личи на вешала. Па знате ли где је та вешала сместио? Између три разреда женских основних школа... да бедни смо, да тужни ли смо!... Тај скоро постављени кмет зове се Димитрије Бресјанац.”
- ЂУРА: Баш добро, добро сам му запржио.
- ЉУБА: А значи препознао си свој стил, Ђуро.
- ЂУРА: И стил и циљ... Нек се сад пуши...
- ЉУБА: Све се бојим да нас не запали.
- ЂУРА: Ристо, пиће, вино донеси и спреми оно!
- ЈОВАН: (Који је ушао)
Је л се овде нешто слави?
- ЂУРА: Видећемо, ко пије, а ко плаћа.
- ЈОВАН: Кмет Димитрије тутњи кроз варош... Све је сазнао, не верујем да је умео да прочита... Нашле се подгузне муве, па му испричале...
- Улази начелник Букван Суруџић, погледа по кафани, угледа тројицу учитеља и несиђурно се осврне. Не зна да ли је мање зло да оде или седне. У џом...
- ЂУРА: (Сервилно)
Добро дошао, начелниче, увек и кад те очекујемо и кад ти се не надамо!
- БУКВАН: У бољем вас, вазда, налазио... А чему, ако смијем питати, да захвалим за ту љубезност?
- ЂУРА: Расположењу и сиротињи учитељској. Срећни смо што и од наше сиротиње има веће и горе...

БУКВАН: Ви то као филозофски...

ЂУРА: Ама не. Ми то по народној: удри бригу на весеље. И сад слаavimo.

БУКВАН: Вала, да не кварим!

ЂУРА: Ником не дамо да нам науме квари... Наш сте гост! Ристо, сад и печење износи...

Ристо Стамболић износи печење, шањуре, бокале са вином и распоређује њих пред ђосице. У врху сценола седи начелник. Једу и пију у лејом расположењу.

БУКВАН: А је л ђеца много немирна?

ЈОВАН: Ми учитељи се увек на децу и плату жалимо.

ЂУРА: Какви су људи, деца су цвеће.

БУКВАН: Ви и малате?

ЂУРА: Молујем или оно што волим или оне што плате.

БУКВАН: То на исто изађе... А контрафе?

ЂУРА: И њих понекад намалам, нарочито кад су у плавим хаљинама.

ЉУБА: Ено му сви српски јунаци осташе у кавани код каведике Сике у Петровцу.

БУКВАН: И списатељ си?

ЂУРА: И више од тога. Слушајте.
(Усипане, ђојне се на сценолицу, ђеатирално)
Ја сам стена
О коју се злоба мори,
Светска чуда и покори.
Многи тежак облак, јека
Крш громова, огањ, клетва
И сто чуда неба, земље,
Разбило се о менека...

А чујте моју поруку Европи!
Теби да певам, теби, тиранко!
А дух ми мори отров и гнев;
Увреда твојих жаоци јетки
Потпаљују ми пламеним пев.

Милионима народи пиште,
Милиони груди просипа крв
Милионима пале кућиште,
Милион људи гмиже ко црв

И милиони долазе смерно
Европи гордој на холи суд:
“Не може више, раја, не може
Сносити јарам, мучити труд!

Тиран нас газии...

*Айлаузи, скандирање “Ђуро, јуначе” прекину Ђуру и он сиђе са сценолисте.
Наступајући.*

БУКВАН: Ручали смо красно. Вино ја да платим?

ЂУРА: Никако, биће превише.

БУКВАН: За добре људе никад.

ЂУРА: Госпон начелниче захвалите газда Ђорђу из Ђурђан
мале за прасе.

БУКВАН: Е вала ме изненадисте! Шта зборите?

ЂУРА: Прасе јутрос донесе један сељак и рече ко и коме се
шаље... А ја знајући нашег начелника као галантног
господина трампих то прасе за печено. Реко то би и сам
начелник учинио...

БУКВАН: Е баш ме натоциљасте... Нећу ви дужан остат'
(Бесан оде)

*Смех испуни кафану Ристе Стамболића и све ђосије који се ђочеше да
скупиљају.*

ЂУРА: Ристо вина и да платим. Овим последњим грошем.

РИСТА: Нека је и последњи, али је сребрн... И кусур имате!

ЂУРА: И од кусура пиће за све!

Међу, цика и вриска. Веселе. Јер се однекуд и Циганска кавела ђојави.

ДРУГИ ДЕО

Прва сцена

Ђура Јакишић, сам, неосејно улазе остали

- ЂУРА: Нисам ли казао да ће ме у внуреност одпратити. Ево ме овде где дужност учитеља другог разреда одправљам, а то ће рећи да децу часловцу и читанци поучавам. Имам шест часова на дан. Опет се надам да ће ми остати времена и за певање... Овде ми се кол'ко сам могао видети – не ваља никаквом добру надати. Учители ме мрзе, с грађанима и с облапорним практиканчићима не мислим познанства чинити, и зацело бих волео више у селу но у оваквој варошици. У осталом добар је Бог! Ваљда ћу се и Србије опростити. А време пролази и ја сам сваким даном маторији... Овде ћу се ја као учитељ сахранити, то већ видим! Још година па ће се навршити време мога надања. После више нећу да се надам, нећу да чекам на избављење. Уосталом здрав сам, јер слабији пропао би, убијо би се!...
- ЉУБА: Здрав си, брате, као дрен. И не дај Боже да се изгубиш. Душмани наши нек се погубе!
- ЈОВАН: Ма само ти се неки мали малер десио, а ти закукао као да ти је све, не дај Боже, настрадало.
- ЂУРА: Лако је вама шалити се са мнош. Ви сте виђени људи у овој вароши. А ја дошљак и сиротан.
- ЉУБА: Ви списатељи много претерујете... Тако и она моја сестра Милица. Сваки час ми се нешто јада. На власт, на то да је људи не разумеју...
- ЈОВАН: Е, мој Ђуро, и ја знам да песник ни пре, а богами данас није лако бити.
- ЂУРА: Ни куће, ни државе немам. Још сам са женом Христином код таста на квартиру.
- ЉУБА: Ниси једини!
- ЂУРА: А које сам ја државе поданик. Ево већ три пута пишем и молим да ме приме за поданика Србије. Одговора ни сада, као ни досада нема... Србија ме неће, а ја сам бежим од мађарона. С њима ја нећу.

- ЈОВАН: Све ће то проћи... Цео живот је само заборављање.
- ЉУБА: Па, нешто нас и обрадује.
- ЂУРА: Ређе, то ређе бива... Човека могу да обрадују тике и пчелице. Ти мали сиротани... Човек човека само мрзи!
- ЉУБА: Ниси тако певао.
- ЂУРА: Јесте. Певао сам: Ја сам стена о коју се злоба мора, светска чуда и покори... Стена сам пред Европом, том тиранком. Али у овој вароши ја сам ситан створ, буба, мрав кога може свако ногом пригњечити.
- ЈОВАН: Истина је само да нам је ова гамад око нас ближа и опаснија од оне из Европе.
- ЂУРА: А да само не кукам... Нађе се и пријатеља и лепих речи.
(Вади из џепа писмо. Чита)
"Мени је толико до тога стало да ти ово дело испадне, као да га сам радим"... То ми пише Стојан Новаковић, а ево шта даље каже..."Некад сам те до обожавања пошт-овао за твоје лепе песме, а сад се поносим што си ми се пријатељ назвао, што ми своје поверење поклањаш и дичим се што сам и ја заслужио места међу таком браћом. Али ваља и друго којешта право казати. Твој дар, који ти је Бог дао на славу народну, несрећом и околностима досад је са свим својим делањем само мало учинио, најмање од онога што му је Бог досудио"...
- ЈОВАН: То је оно што ти и кажем: велики цене себи равне, а ови сићушни црви варошки у гаће ти се увукују и ту те погане.
- ЉУБА: Је л' ти то Стојан Новаковић пише о драми оној, како се зваше...
- ЂУРА: "Јелисавета, кнегиња црногорска". Још је нисам довршио. Само сам му неколико листова на мишљење послао.
- ЉУБА: И он те тако, као најрођенијег, соколи... Срећан буди, Ђуро, док такe људе за пријатеље имаш... А не нас, пајташе из кафане.
- ЂУРА: Драги сте ви мени, можда и више од оних у Новом Саду, Београду, и од Стојана и од Даничара. Живи се из часа у час, а ви сте ми ту. Они су далеко... Са вама ја делим сваку радост, да ми живот буде мање горак.
- ЈОВАН: Ми смо за меану и разбигригу.

- ЋУРА: Слушајте даље: “Треба радити стално, неумориво, треба живети томе животу – па ће тек онда нешто бити. Маши се даље, изучи живот, познај га какав је био у старо доба, па груни спевима у којима ћеш оживети развале, васкрснути гробове – а задрмати својим гласом по где-које од тих гњилих, трулих срца међу која нас је Бог поставио!”
- ЉУБА, ЈОВАН: Алал ти вера, Ћуро брате!
- ЉУБА: Ти Ћуро нама по бокал вина, а ја ћу Милици још вечерас писати о Јелисавети и о томе како те Стојан Новаковић соколи.
- ЋУРА: Вину и списатељству сам увек веран. И био и остао.
Однесу им бокале.
- ЉУБА: Ни моловање не запостављај.
- ЋУРА: И да хоћу, не могу. Само ми лакше певање иде уз вино и за столом... За моловање морам увек на ногама бити.
- ЈОВАН: Знамо и сами: ноге и вино не братују. Нарочито кад се с вином претера.
- ЋУРА: Знам ја да и са задовољством не треба претеривати. Али човек је слаб...
- ЉУБА: Са понеким и мораш... Али са вином и дуваном се не јуначи!
- ЋУРА: Некад и са тим морам... Ево вучем ову Јелисавету, још од Сабанте. Понекад ми теже бива са њом него са мојом љубљеном Христином.
- ЈОВАН: Списатељски посао је горак...
- ЋУРА: Јесте, е али се ту нађе вино, које га мало помутити, па и муке буду лакше.
Они све време исијају бокале вина. Доносе се и нови. Сва ѿројица ѿосијају расиоложенији, али и сеијнији.
- ЉУБА: Кукаш много, Ћуро, брате, а везе и пријатеље имаш од Београда до Новог Сада, па и даље.
- ЋУРА: То се теби само чини. А ја сам слаб и напуштен... Писао сам Даничару, а са Јованом Драгашевићем сам потегао до Новог Сада... Али све узалуд. Да л’ ми је нарав незгодна ил’ превише тражим, а може бити и да се људи као, пријатељи непоздани, тек ја утехе нигде не нађо.
- ЉУБА: Много си незадовољан.

ЂУРА: Јесам и бићу док дишем, пишем и малам... Незадовољан морам бити, јер то је моја уметничка глад. То ме гони да тражим оно што ми се као савршено привиђа... Слатко је пити вино, док си жедан и док те пијење дражи... Кад клонеш, душом и телом... на крају си да можеш да сних и видиш оно што други не виде и не чују...

Друга сцена

Соба у школи у којој се скупилају учитељи

ЂУРА: *(Усплахилено улази, бесан је)*
Е ово је превршило сваку меру!

ЉУБА: Полако побратиме, сабери се.

ЂУРА: Ако је и од начелника, много је!

ЈОВАН: Чувај се ти њега. Зверка је и то опасна.

ЂУРА: Букван био, буква остао!

ЉУБА: Шта ти се сад замерио или шта си ти њему згрешио?

ЂУРА: Ништа, брате, само пакост. И то она најгора, простачка.

ЈОВАН: Не греши Ђуро, власт је власт.

ЂУРА: Свака је власт подједнако глупа... Погледајте!
(Покаже катанац)

ЈОВАН, ЉУБА: *(У глас)*
Катанац... Апс! Не дај боже!

ЂУРА: Још нисмо до апса, ал смо на добром путу... Начелник ил' ја.

ЉУБА: Али катанац?

ЂУРА: Ви знате она два пролаза кроз школску авлију, куда силан свет пролази.

ЈОВАН: Па нека пролази.

ЂУРА: Е начелнику је и то мало било. Свога комодитета ради, нареди да се на најближој огради школској отвори и трећи пролаз... чим су та врата отворена осетили смо сви да нам то смета од пролазећи трговаца, чирака, а често и пијани сељака. Смета у мирном нашем школском раду.

ЉУБА: И ти си катанцем, као апсаница, почео да претиш.

- ЂУРА: Шта да претим... Јуче, поподне ја сам овај катанац ударио на та врата. Јутрос одем начелнику да се јавим. Очекивао сам похвалу, ал он бесан, још с врата викну на мене, богами зорно. Ти си, каже, насилно и својевољно поступио... А онда се окрете пандурина и подвикну: “Овога кривца одмах на саслушање и протокол. Катанац сместа обијте”.
- ЈОВАН: А ти?
- ЂУРА: Ја згранут, понудих начелнику кључ од катанца, али он само цикну: “Водите га!”
- ЉУБА: Богами, то није било за шалу.
- ЂУРА: Ма каква шала. Натоциљаше ме на грдан белај... Кад сам излазио са саслушања пандур ми тутну овај катанац и процеди: “Чувај се Буквана! Тај не прашта!”
- ЉУБА: Смишљај како да се спасавамо беде.
- ЂУРА: Не остаје ми ништа друго, него понизно да се жалимо на неправду,

Трећа сцена

Канцеларија начелника Буквана – Саслушање

- БУКВАН: Је л’ онај ухапшен?
- ПИСАР: Још синоћ. Грдно се противио.
- БУКВАН: У пијаном стању?
- ПИСАР: Припитом!
- БУКВАН: Да се затражи извештај од Суда општине пожаревачке, пошто су до нас стигле жалбе грађана против те тројице учитеља да су рђави и неуредни у вршењу њихове дужности... Одмах депешом тражи да нас извести да ли се Ђура Јакшић одао пијанству у великом степену, да ли је дужност напустио, те у школу слабо долази... А за оног другог да будемо извештени да ли изостаје од школских часова и да се радњом око винограда више бави... Обашка да се каже да нам је у знању да сва тројица доручак у школу донесе, доручкују у школској кујни и ту пред ђацима једу и пију... Је л’ ти јасно?
- ПИСАР: Разумем господине начелниче!

БУКВАН: На посао!

Начелник Букван Суруџчић изађе.

Пандур уведе Рисџу, кавецџију и џири учџиџеља.

ПИСАР: Све боље од бољег. Да почнемо... Риста Стамболић, кавецџија...

РИСТА: *(Исџиџи најред)*
Тако је господине.

ПИСАР: Стар 37 година, стања и владања доброг.

РИСТА: Не противим се, дао бог!

ПИСАР: Јуче на ноћ лумповали су у твојој кавани до 3 сата по поноћи: овде присутни Јакшић, Марјановић и Љубомир Стојадиновић, све док их нису кмет и полиција удаљили одавде. Кавана твоја била је од свуда затворена.

РИСТА: Они су седели код мене у кавани мирно, пили, без икаква немира. У 12 сати ја сам пошао спавати и опоменуо и' да иду и они су обећали ићи. Ја сам отишао да спавам, а они су остали. Келнер ми казује да су седели до 2 сата... Никакав неред није био од њих. За све то време кавана је била затворена од 10 сати.

ПИСАР: Кад су дошли полицајци, је л' си био код њих у соби и у које је доба било то?

РИСТА: Ја сам у то време спавао. Они кад су дошли, правили су неку ларму, али шта је било ја не знам. Моја је жена излазила до њи и она зна шта је било.

ПИСАР: Ти знаш да после одређеног времена није слободно држати госте у кавани. Што их ниси опоменуо на одлазак у време, но си и' трпео до 12 па онда отишао да спаваш, а њих си и даље оставио.

РИСТА: Они нису били у кавани, но у посебној сали, трпезарији. Ја сам њи' у 10 сати позвао да иду, а господин Јован ми је казао: "Ми не лумпујемо и не банчимо, довео сам ево овог госта. Код куће немам чиме да га угостим"... Онда шта сам ја могао чинити: Ја сам моју дужност учинио.

ПИСАР: Јован Марјановић, учитељ овдашњи...

ЈОВАН: Да, господине... Имам 39 година, нисам био суђен ни осуђиван досад, стања сам приличног.

- ПИСАР: Ви сте са извесним друговима јуче на ноћ седели у кавани Ристе Стамболића преко прописаног доба до 3 сата, док вас полиција није одвела оданде. Опомињани сте били у 12 сати од полиције, па и од каведије, но нисте хтели ићи. Зато сте на испиту.
- ЈОВАН: Ја сам са мојим друговима господом Јакшићем и Љубом Стојадиновићем, а био је ту и један странац, мој гост, седео у једној соби, не у кавани, код Ристе. Није било још 12 сати кад је полицај код нас долазио те нам казао да идемо... Каведија нас никако на одлазак опомињао није... Кад је прошло 1 сат пошли смо сами кући, но тек што смо у авлију изашли нападну нас полицај, Бресјанац кмет и Никола, деловођа... Ту су чинили са нама што су хтели, одвели нас као рђавце до начелства и одатле отпустили.
- ПИСАР: Је л' ко изазивао полицаје?
- ЈОВАН: Нико. Никакву ларму нисмо чинили. Мирно смо седели, разговарали, певали по неку црквену песму, а то смо се задржали за љубав тога мог госта, са ким се давно нисмо видели. Да би време са њим провели мало смо се дуже задржали... У неко доба дошао је полицај код нас, па гласом пуним бруталности заповедио нам, како да смо гуланфери и никаковићи, да се оданде чистимо. То нас је јако увредило, што се са нама на такав начин, недо-стојно поступа. Иза тога онај мој гост оде, подстакнут претњом споља... Ми смо после њега још мало седели а за то време приметисмо неко шушкање и вирење око прозора...
- ПИСАР: Да л' сте и' ви изазивали?
- ЈОВАН: Никако... Ђура видећи ту блокаду споља рече: "То се против мене из освете нешто спрема". И он застаде... Ја и Љуба пођемо, но у авлији ударимо на заседу полиције, која нас одмах под руку узе... Са Ђуром је у авлији било окршаја... У путу, кад смо спровођени, господин деловођа, који ме вођаше под руку и који је био оружан, говораше Ђури да би га убио, но неће због мене. Много је којешта било тада од стране представника власти, што унижава и власт јавну и достојанство човека...
- ПИСАР: Које је то доба било?

- ЛОВАН: Кад смо отпуштени од начелства и кад сам стигао кући беше тада 2 сата после поноћи.
- ПИСАР: Љубомир Стојадиновић, суплент овдашње полугимназије...
- ЉУБА: Имам 33 године, досад сам био једном полицајно кажњен за ноћно седење. Стања сам приличног.
- ПИСАР: И ви бесте у овом лепом друштву?
- ЉУБА: Ја сам са Јакшићем, Марјановићем и Алексом Божићем, учитељем шетоњским седео код Ристе у сали. Бавили смо се до после 11 сати. Седели смо мирно, разговарали смо, певали и забављали смо се на поштен начин. Кад је 9 сати било дошао је полицај код нас. Био је блед, зелен, страشان да човека страх ухвати, па је као Турчин оштро казао, да идемо кући. Ја сам му одговорио да је доста шта је казао па нек иде, и он је отишао.
- ПИСАР: А кавечија?
- ЉУБА: Није нас на одлазак опоменуо. Око 11 сати пошли смо кући. Ђура није смео да иде, бојећи се од напасти ноћне полиције, јер смо приметили да смо опкољени стражом и прислушкивањем око прозора... Ђура је тео да спава онде, а ја и Марјановић, кад смо изашли на врата авлије, ту нас је задржао полицај са четом пандура. Назвао нас је лолама и свињама, па нас онда ставише у кару, а затим одоше у авлију те Ђуру уватише. Злостављали су га, но ја тамо нисам био да гледам... Кад су га извели на сокак наставили су спровод и дотерали су нас у началство. У путу су Ђуру мували, а деловођа Никола претио му и угрожавао пиштољем запетим да га убије... Тако је било.: Седели смо поштено и мислим да за то ништа нисам крив.
- ПИСАР: Ђура Јакшић, учитељ...
- ЂУРА: И списатељ и молер, 36 година стар, стања сиротог.
- ПИСАР: Вас нећу ништа да питам, сами одговарајте:
- ЂУРА: Ја сам са извесним друговима мојим у соби каванској код Ристе Стамболића седео. Мирно смо седели, разговарали се и време на поштен начин проводили. Нисмо правили никакав неред и ларму, и по томе сам сматрао да нам је слободно седети ма докле. Кавана је затворена била. Ја рачунам много на слободу, коју сваки поштен

човек данас код добри закона и власти ужива. Знам да нисам ништа власти и закону крив, да под надзором будем, те да се не смем бавити ноћу. Тако смо и тада седели а докле не знам, јер сата немам. Кавеџија нас није терао кући. Једанпут је полицај, у које време не знам, долазио код нас и казао да идемо, али ми смо били уљудни и мирни, па онда зашто да нас опомиње на одлазак. У неко доба пошли су ми другови кући, а ја нисам смео ићи кући, јер смо заседу од пандура видели на прозору, па сам се бојао какве напаст, као што ме није ни мимоишло. Пошто су ми другови изашли, 35 одмах су били нападнути, а затим господа полицаји, Бресјанац и деловођа дошли су унутра, нашли ме и злостављали, зашто сам јих тужио... Као што се из ствари види, они су нас тужили за мирно седење, само да би се заклонили за своје недело које су учинили над нами... Али ја се наслањам на правдољубље началства да ће умети оценити недостојно понашање својих органа.

ПИСАР: Сведоци су Димитрије Бресјанац, кмет и Ђорђе Станковић. Најпре кмет Бресјанац.

Улази кмет Димитрије и Ђорђе.

ДИМИТРИЈЕ: Ноћас су до пола три после 12 сати лумповали у кавани Ристе Стамболића, овдашњи господин Љубомир Стојадиновић, Марјановић, Ђура Јакшић. Кавану је Риста са свију страна затворио, па су они унутра пили... Ђура је наздрављао здравице које задиру у данашње друштво и власт. Казао је: 8 дана, видећемо... шта је с тиме хтео, не знам... Кад сам лупнуо да отворе кавану они су погасили свеће и разбегли се. Били су пијани сви, добро, а Јакшић понајвише... Око 12 сати они су полицајем, по мом налогу, опоменути на одлазак кућама. Ту је тада и Риста кавеџија био и дремао код њих. Од тога доба они су опет продужили пијанку до пола три сата докле их ја нисам оданде извео... Свега тога су сведоци и полицај и Никола деловођа.

ПИСАР: Изволите господине Станковићу.

ЂОРЂЕ: Ја сам у 12 сати ноћас послат од кмета Бресјанца те сам у кавану Ристину отишао да видим ко су: Тада сам онде застао господина Јакшића, Марјановића, господина Стојадиновића и једног странца, који их мољаше да иду, и они

су обећали. Ту је био келнер Ристин, а био је и Риста онде, дремао је, код њих... После тога отишли смо опет у 3 сата до каване Ристине и нашли поменуто лица, где опет пију. Јакшић наздрављао здравице о омладини, Књазу, слободи. О садашњим властима да отпадне што је труло, да је сада слободно лумповати, и да ћемо вели – за осам дана видети... Када смо их однели управо оданде, тако су пијани били.

Нагло сви заћуће. Тишина ђоџраје.

Четврта сцена

Ђура Јакшић и Ђорђе Појовић – Даничар

- ЂУРА: Добро ми дошао, мој племенити пријатељу!
- ЂОРЂЕ: Боље тебе нашао, у здрављу и весељу, мој пријатељу!
- ЂУРА: Одавно се нисмо видели, нити дописивали. Свашта се између нас нагомилало и испречило.
- ЂОРЂЕ: Има томе скоро пола године. А време тече упркос нашој лењости или спречености.
- ЂУРА: Изгледа ми још дуже кад помислим колико се промене за то време са мном учинише.
- ЂОРЂЕ: На варош и људе још се ниси свикао. А они на тебе, рекао бих, такође.
- ЂУРА: У први мах кад сам у Пожаревац дошао, наумио сам као слободан човек од мога рада живети. Али то не беше могуће.
- ЂОРЂЕ: Кривца за тако штогод мораш сам потражити. У теби или ван тебе.
- ЂУРА: Теби од воље стоји мислити да је то због моје лењости, коју малочас спомену, или како ти 'оћеш мислити. Ја само признајем да нисам могао.
- ЂОРЂЕ: Сам си тражио Пожаревац.
- ЂУРА: Јесам. Августа постанем учитељ у Пожаревцу, а сад од октобра сам учитељ цртања у Крагујевцу. Дакле постигао сам оно што сам желео.
- ЂОРЂЕ: Па сад?

- БУРА: Сад само здравље од бога. Надам се да ћу све оно што сам према себи и према својима грешио исправити.
- БОРБЕ: Даће бог и здравља и прилике за поправљање.
- БУРА: Увидео сам да не могу до онога уважења доћи који бих може бити желео или заслужио, не знам због чега. Све држим да је то због моје нарави, која је доста нехармонично у мени смештена.
- БОРБЕ: Нарави су наше судбине, мој Буро. Такви смо дати од природе, од бога. А можда је и ђаво ту прсте умешао кад су нас такве на овај свет отпраљали.
- БУРА: Да л' је ђаво или неки други враг, али ни ја сам са собом нисам баш увек добро братовао. Знам да од самога себе не могу бити солидан или развратан или пак понизан мекушац. То знам, као и да од других зависи а ипак ми некад дође гадно и на мене самог. Па се или љутим или себе сажалевам. А од тога увек моји мили пате.
- БОРБЕ: Ти си као вук у гори. Самујеш и гладан и сит.
- БУРА: Видео сам да су ме пријатељи и други људи више уважавали и љубили кад сам од њих удаљен живео. А и ја сам волео бити међу познатима, међу људима који нити знају шта је мени добро, ни шта је мени зло. Желео сам да дођем тако у друштво, нико да ме не примети. Отидем ли такође да буде неопажено.
- БОРБЕ: Признајем да те нисам таквог знао.
- БУРА: Одувек сам такав био и то ми је увек било таман за мене.
- БОРБЕ: Зар ти хвале нису годиле при вину, уз песму.
- БУРА: Скоро никад. Јер кад ме ко хвали и уздиже, морам признати да се занесем. Ако ме пак вређа и задиркује такође се у љутњи занесем и заборавим.
- БОРБЕ: Бојиш се да не пређеш границу.
- БУРА: Сигурно, али се и ту заборавим. Нарочито кад сам међу људима које не уважавам, ја нешто и слудујем... Али ме тад не гризе савест. Зато сам и оставио Нови Сад.
- БОРБЕ: Све су то твоја пајташка искуства из кафанских дружења. Ти си то стицао годинама, али у души си остао Србима опчињен.

- ЂУРА: Е, мој Ђорђе, то ми тек тешко пада. Јер ја о српској будућности могу само очајавати. Туђин те презише, али Србин те мрзи... Зло, зло је бити Србин... Са њим не знаш на шта ћеш да изађеш.
- ЂОРЂЕ: Опет претера.
- ЂУРА: Напротив. И јунаштво је бити Србин. Јер као Србин не само што се против целог осталог света мораш борити, него се мораш борити и против Србина и против себе самога.
- ЂОРЂЕ: Баш у томе и јесте српска постојаност.
- ЂУРА: Кажу да злато рђа не једе. Србин је злато, али га сопствена рђа гризе... У историји стоји: да су народи због неслоге, од отимања и нападања на туђе царевине пропали. Срби, ако пропадну пропаће због себичности и подлости.
- ЂОРЂЕ: А ако не пропадну?
- ЂУРА: А ако не пропадну биће чудо о коме ће историја приповедати.
- ЂОРЂЕ: Историја већ и приповеда о нама.
- ЂУРА: Знам ја то. Трајемо већ више од хиљаду година. И државе смо имали. Ратовали смо за царе и наше и туђе, али све има свој крај. Или славан или погубљан. Истрошили смо се много. Газили су нас и повијали као пролећни вихори млада жита.
- ЂОРЂЕ: Широко си се размахнуо, Ђуро. У овим селима и паланкама где си децу подучавао, с људима си ратовао, али си у души песник и то рањени песник остао.
- ЂУРА: Био сам и стена и птица – ругалица Европи и занети љубавник. Следио српску властелу и велможе, владаре и све њихове несреће и успехе. Знам ја шта ће ми покољења рећи: Мрзео је људе, али се дивно и величао српство. Макар и са оне црне стране.
- ЂОРЂЕ: Ни ти, ни ја српску историју не можемо преокренути, још мање можемо српску будућност предвидети. Све је ишло и ићи ће како су силе земаљске и небеске наумили. Наше је само да следимо...
- ЂУРА: Знам, знам: и да ћутимо и да трпимо... Док се ћутати и трпети може, а после...

- БОРЉЕ: После лом и смрт. Смрт је тачка коју још нико није мимоишао.
- БУРА: Док сам жив ништа ми ни она ни власт не може. А ја могу све. И да изазивам и да пркосим.
- БОРЉЕ: Човек може све само са собом. Кад су му деца и жена на врату њима се мора покоравати и за њих живот жртвовати.
- БУРА: Разумео сам, побратиме! Лудовање и лумповање за времена. Касније мучи се и ради.
- БОРЉЕ: То нам и људска свест налаже: морамо се мучити и радити. И једно и друго је од бога дато и богу је мило.

Пета сцена

Бура и Христијина, сами

- ХРИСТИНА: *(Плаче)*
И то је сада крај. Толика твоја обећања, српство и љубав.
- БУРА: *(На коленима је ђред Христијином)*
Слатка Тино, кунем ти се живим богом, кунем ти се гробом и споменом моје и твоје мајке, кунем ти се мојом и твојом слатком дечицом: Милошем, Белом и Тијаном!
- ХРИСТИНА: Нећу више твоја заклињања. Децу мани, али мани и лажи!
- БУРА: Кунем ти се, Тино, мојом љубављу!
- ХРИСТИНА. Прецветала је твоја љубав. Немој је више ни помињати. Твоја љубав су твоји пајташи и вино, на које трошиш и последњи грош.
- БУРА: Тино, кунем ти се ето том љубављу у коју сумњаш, да ћу бити добар, да ћу те као и досад, у души и у срцу моме носити, да се никада, баш никада више нећу опити, нити да ћеш из моји уста икада чути реч која би те увредити могла.
- ХРИСТИНА: Деца се тресу чим врата отвориш. Вриште и траже да их оцу моме водим. А ти бесниш, пијанчиш...

- ЂУРА: *(Ходе на коленима за Христџином љо кући)*
Иди моли твога оца доброга, плачи пред њим и пре-
клињи га, да те са слатком нашом дечицом нашој кући
пошаље.
- ХРИСТИНА: Куде љу ја Ђуро; Ти немаш ни куће, ни отадбине. Где љу
децу да девам и како да их штитим од душмана?
- ЂУРА: Прoшеније за поданство, по четврти пут сам предао.
Молио сам Министарство просвете да ме преместе у
Београд. И све ће то добро бити. Само дођи ти, врати се
к мени са Милошем, Белом и Тијаном.
- ХРИСТИНА: *(Сћремна је да љојусџи)*
Ох, Ђуро!
- ЂУРА: Ох Тино!
(Зайлаче)
- ХРИСТИНА: Наша деца те ишту.
- ЂУРА: О, децо моја, слатка децо моја. Голубови, анђели! Сва
сте срећа у несрећном животу моме! Живим, очима да
вас видим, да живим за вас... Најнесрећнији сам отац и
муж ја...
- Христџина и Ђура се заљрле*
- ЂУРА: Не дај ме, Тино! Моју пропаст сви жуде. Чувај ме, Тино,
од душмана. Не дај да пропаднем.

Шеста сцена

Писар и Букван

- БУКВАН: Шта ћете са том хрпом аката. Све је то неважно. У
архиву “Ад акта”.
- ПИСАР: Није баш све.
- БУКВАН: Само протокол и тужбе, саопштавај.
- ПИСАР: А ова молба?
- БУКВАН: Ко моли и зашто?
- ПИСАР: Учителъ Ђура Јакшић моли за пријем у српско по-
данство.
- ПИСАР: Да читам?
- БУКВАН: Ако си залудан, читај!

- ПИСАР: *(Чујџа)*
 Покорно, потписани, прешао сам са уредним пасошем још као нежењен у Србији, и то: априла 1857. године и од оно доба до данас нисам мењао пасош, нити сам тражио аустриске, или ма чије туђе заштите, а када сам у Аустрију прелазио ради мојих вамилијарних послова то сам са српским пасошем чинио... Од априла 1857. године па до данас, служио сам у Србији и као приватан и као јаван учитељ, а бивало је да сам и под оставком по више времена пробављао, али свакада као прави Србин и патријота. Овде сам се и оженио, овде су ми се и деца изродила, овде већ више година порезу и прирезу плаћам, овде у Србији намеравам заједно са мојом децом остати... зато се усуђујем покорно молити да се за српског грађанина признам, и да ми се допусти на српско грађанство заклетву положити... О моме владању може се министарство унутрашњих послова и из овог приложеног сведочанства уверити... У самој ствари ја сам Србин и српски грађанин... остајем најпокорнији Ђорђе Јакшић, учитељ ИВ разреда.
- БУКВАН: Како сведочанство помиње?
- ПИСАР: Оно да није кажњен.
- БУКВАН: То је наша грешка и срамота... Откуд та молба код нас?
- ПИСАР: Министарство тражи мишљење...
- БУКВАН: Одмах отпиши: молба се одбија! Због усменог опорочавања закона, наредби и поступања власти.

Седма сцена

Стијан Новаковић и Ђура Јакшић

- СТОЈАН: Добра половина твога страдања, Ђуро, ја твоја кривица.
- ЂУРА: И ти ми то кажеш?
- СТОЈАН: Кажем ти као пријатељ...
- ЂУРА: Кад ми ти то кажеш као пријатељ, шта ли ће ми тек душманин рећи!
- СТОЈАН: А ти душмане и не слушај.
- ЂУРА: Много их је. Намножили су се, па ме одасвуд даве.
- СТОЈАН: А ти се над њима узвиси. Гледај одозго у теме.

- ЋУРА: Е мој Стојане, слаб сам ја за такав презир. Слаб сам, нисам крив.
- СТОЈАН: Или трпи или се бори. Трећег ти нема. Поносит јеси...
- ЋУРА: Од како сам постао не памтим да сам образ и поштење погазијо... Зар сам ја крив што сам као први српски песник само о слави, величини и слободи српској певао, а други су оде и еклоге и друге безпослице цвркутали...
- СТОЈАН: Али, Ћуро, није ваљда цео твој живот, злом непрестано био притиснут;
- ЋУРА: За то питај оне који судбином читавог народа управљају. Питај шта су народу спремили.
- СТОЈАН: Од њих си и ти хлеб добио.
- ЋУРА: Горак је хлеб што га мени уделише нек и њима тако загорча. На томе им хвала... Мени “хлеба”, а печење су сами појели, а мени ни кости са своје богате трпезе нису оставили.
- СТОЈАН: Гнев и непрекидно гнев.
- ЋУРА: Ја умем и могу сносити све – само неправду не!
- СТОЈАН: Е, мој пријатељу, с људима није лако...
- ЋУРА: Ја се на тебе нећу тужити, не могу се ни срдити, јер верујем изнад свега да си ми искрен и прави пријатељ. Али ти живиш у себи, свет овај околу не познајеш.
- СТОЈАН: Свету не можеш угодити, а још мање свет то хоће теби.
- ЋУРА: Знам ја то. Али и неког поравњања између света и мене мора бити, иначе ће парничење стално да тече и глобе недужни да плаћају.
- СТОЈАН: У младости сам мислио да је песнички дар од бога дат, а сад ми се све више чини да је то казна коју песник не скриви, али је прими као да му припада.
- ЋУРА: Пре педесет седме имао сам у “Летопису” неколико песама, а онда не беше оволика тушта и тма стихотвораца, а они ми дадоше Сумраковац. И за време мог бављења у Подгорцу и Сумраковцу опет сам се одликовао песничким полетом више но иједан други од њих, а они ме препоручише код Шпачека за приватног учу. И опет као туђ слуга радио сам као патријота... Други се трудише да се додворе и докопају маснијих звања, а мене оставише да певам у сиротињи и беди... ти си ме ставио у твоју историју литературе. На томе ти хвала!

- СТОЈАН: Хвала је теби само твоје дело, а моја је дужност била да пред њим слеп не будем.
- ЂУРА: Опрости ми! Толико је неправди мени у животу учињено, да више не могу ћутати. Доћи ће време када ћу ја Србима показати, мој Стојане, колико су препуних чаши жучи мени наточили... Сад у богатству и раскоши живе будале, а ја у беди и сиротињи...
- СТОЈАН: Народ смо незахвалан...
- ЂУРА: И неблагородан... Не би мени криво било да са мном неки Мађари или Талијани тако поступају. Трпио бих без речи. Али овако, брате мој, тешко ми пада ово и оволико неправедно гоњење... Ја сам пијаница, туже ме кметови. Пијаница сам ја, а мој тужитељ начелник није... Ја сам туђин и скитница, а начелник овдашњи...
- СТОЈАН: Мани власт, грађани су те лепо и дочекивали и испраћали!.
- ЂУРА: Ја и начелник смо Пожаревац оставити морали. Њега цигло једни кварталници испратише, а мене пијаницу, скитнице испратише неки и до по пута, а до скеде скоро сва интелигенција: прота, попови, учитељи, професори, правозаступници, грађани, мајстори, механиције...
- СТОЈАН: Није те народ ни као песника омаловажавао.
- ЂУРА: Народ је, Стојане, слаба утеха... Једни ми казиваху да имам дара песничког, други су претеривали па веде да сам сам геније, ал ме нико не поможе. Него, из Подгорца у Сумраковац, из Крагујевца у Сабанту, из Пожареваца, уместо у Београд, они ме гурнуше у Рачу... Код народа је поштење, а код власти нема ни поштења ни правде.
- СТОЈАН: Нисам се надао да ћу те у оваквом стању затећи.
- ЂУРА: Много чему се ни ја нисам надао, ал' трпети се мора. Често од млека па до века... И као молер исте сам среће био: Сви ме хвалише али ме не хтедоше као Стеву, Дирока и Распоповића подпомагати. Они мисле да онај који се научио са дрвеном кашиком мршаву чорбу кусати, да би се са сребрном отровао.. Драги Стојане врло су конквентни кад некога треба мучити и упропастити. А мени нико бољи пријатељ није до онај који је ко ти вољан саслушати моје беде, а још бољи који би ми и помогао... А ја Србију оставити нећу: Тешко је и мени, а и због деце...

СТОЈАН: Ето и поданство си српско напокон добио и одсад се више нећеш потуцати као аустроугар у својој земљи.

ЂУРА: Не знам да ли да будем гневан или захвалан, јер четири пута сам неуспешна преношенија предавао. А сад да л' је ово милост или признање ни сам не знам.

СТОЈАН: Свеједно шта је, сада си српски поданик.

ЂУРА: Нек је са срећом и мени и српству у целини.

СТОЈАН: И кад је лепо, нек не буде једино... Израдио сам да те у државној штампарији за коректора поставе. И то ће ускоро бити.

ЂУРА: О, боже, да л' ћу се и ја у Београду скућити.

СТОЈАН: Нека ти и то благословено буде, Ђуро!

ЂУРА: Остајем ја и даље оно што сам одувек и био: и човек и челик. Умем да се надам и радујем, али умем, кад морам, и да трпим.

Осма сцена

Ђурина соба и у њој: Ђура и Јован Драгашијевић

ЂУРА: Ево ме из Јагодине, поново са вама браћо. Истрпео сам Сабанту и ону патњу која ме у глади тамо затече. Ал' оданде као да неки полет понесох. Не радујем се, а у души ми мило дође.

ЈОВАН: Шта те то обрадова? Плата није, а ни људи засигурно.

ЂУРА: Човек један јесте. Светозар, Светозар Марковић као да ме преокрену. Као да ми удари жиг у душу којим ме озрачи.

ЈОВАН: А сад ми је јасно оно Ђура “комунац”, “црвењак”.

ЂУРА: Јасно је мени и пре тога било, али нисам смео све јавно да кажем. Сад све смем.

ЈОВАН: Ма увек си ти “лајао” и кад треба и кад не треба.

ЂУРА: *(Са одушевљењем, чита из новина)*
“Како ја познајем наш свет, наше нерашчишћене појмове о начелима и људима, а особито ону публику која је, по лакој обманљивости, понета за затуцанством и лажним пророчима – није баш најпробитачније бити

равнодушан према радњи оних који већ одавна просипљу политичке и друштвене мијазме по нашем народу, трују му живот, одводе га са пута који је једини спасоносан по нашу малу земљицу и цело српство, и уколико се то у забавној форми чини, утолико лакше код неких пролази...”.

- ЈОВАН: Опет новине и опет дописи и опет све остало.
- ЂУРА: Не прекидај ме. Све исто и није исто. Слушајте: “Ја држим да је задатак сваког свесног и поштеног Србина да овоме на пут стане, да не да дићи главе себичњаштву и прљавству, које се протура под фирмом патриотизма и које је до скора налазило заштите на високим местима, те је толико безбедније могло ширити своје конце и кужити нашу атмосферу”.
- ЈОВАН: То је твоје држање и од раније.
- ЂУРА: Јесте, али сад и јавно саопштено у Каљевићевој “Србији”.
- ЈОВАН: Чудим се да те је цензура пропустила.
- ЂУРА: Ништавна је она, браћо. Спрам ње је она сјајна, божанствена, лепа, сестра сунчева, владатељка кугле земљине, а дивно јој је име: слобода!.
- ЈОВАН: Дај боже да не претерујеш. А такав си и кад патиш и кад се радујеш.
- ЂУРА: Песнику је дато да тако осећа. Песник може што грађани не сме. Склон да календар реформишем.
- ЈОВАН: Све у духу ових идеја.
- ЂУРА: У праву си. Ја знам да имена “Слобода” нема у календару: Њега нема, а требало би сваки дан да то име носи. Зашто да сваки први јануар почиње Светим Василијем? Зар не би могло стојати: дан први: Света Слобода, и то црвеним словима. Дан други: Свети Слободни састанци. Дан трећи Света Слободна штампа. Дан четврти: Света Удружења. Дан пети. Света Искрена Скупштина.
- ЈОВАН: Причувај се ових реформаторских идеја. Или боље причувај се оних пред којима их казујеш.
- ЂУРА: Доцкан, доцкан ме ти опомену. Све сам ја то изложио у кафани у Јагодини.

ЈОВАН: Пред ким си се усудио?
ЂУРА: Пред кметом Јованчом Цветановићем...
ЈОВАН: Је л' оћутао?
ЂУРА: Одаламио ме је штапом преко леђа, ево и сад маснице носим и теби их показујем.
(Подигне одећу с леђа и ђоказује).
ЈОВАН: Више пута.
ЂУРА: И то му је мало било, него ме ујутру пред школом пресрете пандур и тутну ми ово у шаке.
(Вади из џепа ђаџир, чиија)
“Отпуштен из службе због непристојног владања”.
ЈОВАН: А ти опет срећан.
ЂУРА: Срећан сам што сам жив, што имам тебе и што се надам данима лепшим.

Девета сцена

Ђура Јакишић и Јован Јовановић – Змај

ЂУРА: (Лежи болесџан на сиройџињској ђосџељи, слаб, немоћан, чесџио ђада у бунило)
О мајко, како си лепа и бела. Пружаш ми руку, уморну и омршавелу. Јеси ли умесила хлеб, опрала подове... Очи су ти светле, велике и благо осмехнуте. О, мајко, како је благ додир твоје руке на моме челу. Ти, као, да ме некуд дозиваш, к себи ме зовеш. О мајко, мајко...
ЗМАЈ: Побратиме, побратиме, расани се. То је моја рука.
ЂУРА: Ти си побратиме... Слаб сам и сам сам па у снове тонем. Мајка ми се привиђа и сад сам је уснио.
ЗМАЈ: Кад мајка ти у сан дође бићеш блаженог стања и у детињство ћеш се враћати. А оца кад сањаш све ће ти добро у животу бити и сваку заштиту од њега можеш добити... Него лекове ниси узео.
ЂУРА: Нема више мени лека, побратиме. Знам ја да се крај моме бедном животу ближи.
ЗМАЈ: Ватру више немаш, само си од бољке исцрпен, па си немоћан.

- ЋУРА: Крв сам ја давно из плућа бацио и моја бела цигерица је упаљена. Мој спас је иловача и топла чамовина.
- ЗМАЈ: Одагнај те мисли. Јесте сад смо на прагу зиме, али свануће бољи и топлији дани.
- ЋУРА: Свануће, али неће мени... Ја стално чујем шапат моје мале браће, видим њихова лица која ме маме. Чујем и псе како бесно лају на ноћ и хладну самоћу... И мајку стално гледам како стоји на капији, као кад ме је испраћала у Сегедин... а ево чујем. Где је сад моја мајка? То није њен крст на гробљу. То није њен гроб. Где је она? Чујем јој глас како пева у кухињи, грди ме за подеране панталоне, храни пилиће. Ено долазе ми Цигани, носе ћемане... Ја сам са вама...
- ЗМАЈ: Буди ми благословен!
- ЋУРА: А ено и ње! Час је у плавом, час је чујем како разговара са Станојем Главашем.
(Нагло се џргне)
Побратиме, ево ти пети чин. Нај, пошљи им у "Стражу". Нека штампају. Награде не тражим. И они су патници као сам што сам.

Десета сцена

Ђура Јакишић, сам и очајан

- ЋУРА: Нека ми буде опроштено... И сам господ бог воли слабе и тужне, несрећне и болесне. А ја несрећан и болан јесам. Болан од најдубље бољке људске... Није то што ме нико не разуме. Ни душмани, ни пријатељи ни фамилија. Нити је то ова тешка сиротињска мука. Није ни запаљена бела цигерица. Бол је мој и већи и дубљи од свега тога. Толико ми је неправди у животу учињено да више не могу да ћутим и трпим. Ја сам читао много несрећних, великих и малих песничких биографија. И као да сам животе свих тих песника заједно ја са њима оцивео, јер толике се муке и безмерног бола у мом животу згуснуло... Али, ако сам и ја песник, и ако сам и ја заслужио, да ме макар седам дана после моје смрти ко спомене, имаће се чему наша деца чудити. Јер овако како наша госпоштина са мном поступа, ни свиње не чине. Нити каква друга лоша животиња...
(Замишљен, сејтан, одсућан)

И седам дана после моје смрти ако ме ко спомене.
(*Чује себе како дозива оне ишшо му леише око главе, њеџов ѓлас Off*)

Јесте ли ми род?... Сирочићи мали
Ил' су и вас, можда, јади отровали,
Или вас је слабе прогонио свет?
Па дођосте само – да кад људе знамо
Да се и ми мало боље упознамо,
У двопеву тужном певајући сет...

Моје тице лепе, једини другари,
У новоме стану, познаници стари,
Срце вам је добро, песма вам је мед;
Али моје срце, али моје груди,
Леденом су злобом разбијали људи,
Па се место срца ухватио лед.

Моје тице мале, јадни сиротани!
Прошли су ме давно моји леџи дани,
Увело је цвеће, одбего је мај,
А на души оста, ко скрхана биљка,
Ил' ко тужан мирис увелог босиљка,
Једна тешка рана, тежак уздисај.
(*Усџао је, хода као у сну, као месечар*)

Ја знам да мене нико не разуме. Због тога никог и не кривим, јер ни ја сам себе не разумем. У све сумњам, у себе нисам сигуран. Ни куд идем, ни шта сам хтео, ни куд и како сам наумио... Јесам и био сам увек нестрпљив. Све нешто хоћу, а то ми је увек измицало. Видим да у многим пословима које сам предузео не важим много. Понекад помишљаам како и у чаршији међу светом не важим много... Али једно знам и дубоко осећаам: увек сам био сам, страшно сам... А остало... Молер несам, а списатељ несам... Изгубио сам се... Молер несам, а списатељ несам...

И џај крик Ђуре Јакишића МОЛЕР НЕСАМ, А СПИСАТЕЉ НЕСАМ узвиџила се џонетџи налетџиима и фијуџиима ветџра, џочне да се џролама да одјекује, умножен и џродоран. Ветџар, удари џромова и севање муња као да џовремено надјачавају џесников крик, а онда се он кроз џу аџокалиџиџичну џџаму оџетџи џробије и надјача све.

ЂУРА: (Off)
Молер несам, а списатељ несам.

 Једанаеста сцена

Поџреб Ђуре Јакшића

Под Вазнесенском црквом се искућило мноштво светиа да испрати српског ђесника Ђуру Јакшића. Ту је хор великошколаца и боџослова. Крај ковчеџа стоје Јован Јовановић Змај, Јован Драџашевић, Абердар и Милорад Шайчанин. Они носе ковчеџ. Над ковчеџом ђред Вазнесенском црквом џовориће Гиџа Гершић, ђријатељ ђесников. Ту је и Ђурина суџруџа и сва лица из овоџа комада, као и циџани – музичари.

ПРИПОВЕДАЧ: Умро је Ђура Јакшић, српски песник. Што га је пратило кроз цео живот његов, то га је и на онај свет испратило – јад и невоља. Да нису поштоватељи његовог рада књижевног и његовог поштења скупили прилоге, не би се имао чиме сахранити... Што год се назвало интелигенцијом, то се све вечерас стекло, да Ђури рече последње “с богом”. Тешко, да ћемо погрешити, ако речемо, да су у спроводу сви професори, судије, лекари, уметници, учитељи, велики и мали чиновници, војници, трговци, занатлије, сиромашни радници – осим оних који су нечим спречени... Већ се хвата сумрак и пред Вазнесенском црквом.

ГИГА ГЕРШИЋ: “Мрачна ми је тесна соба
Сенка црног гроба.
У собици ништа нема
До тишина нема...”

Јуче 16. новембра у шест сахата ујутру преминуо је један песник српски. Беше претурио бурне младалачке дане, дане осећајнога заноса и бујне лирике, дане титанског јуришања на небо, на судбину, на свет. У његовим живим грудима, растрзаним патњама, бедом и песничким боловима, беху се сталожили узбуњени осећајни елементи. Црне сенке негдашњих разноликих већином жалосних животних удеса беху се у неколико већ развишле и ишчезле као луталачке слике некога тешкога немилога сна, које само остадоше за потоња покољења прибележене, испеване и несмртним строфама, у којима беше дивно нацртан један патнички живот. Већ се мучно и борећи се испео беше на вршак песничког стварања, у област ширих песничких композиција, већ је његов геније почео да осваја просторно поље највишег облика поетске уметности и већ нам је почео износити

на позорницу у правој песничкој концепцији смишљену и изведену слику јунака из минулога великога времена, спремао се за даље веће радове у томе правцу, а ето се прикраде из потаје оним нечујним али ужасним кораком стара бледа авет. Неминовна, неумољива и вечна као природни закон. Једним махом своје ладне, суве руке покоси све планове и песничке замишљаје, следи за свагда песничку струју, у неврат разагна све поетске снове и обилато живо врело од песама усахну и замрзну се у ледени непомичан леш... У Ђуриној обилато развијеној и снажно скројеној природи беху се спојиле две сродне уметности, поезија и сликарство. У обема је он у нас заузимао једно од првих места, али главно је његово значење, нема сумње, у песништву. Нећу овде набрајати све појединости његовога многим бедама, патњама и гоњењима, а веома ретким маленим радостима засејаног и испреплетеног живота. Он га је сам вешто, дивно и крвљу својом исписао и нацртао у песмама својим... У историји Ђуринога живота опет се бог зна који пут поновила она стара историја и судба, која је у дугим, крвавим млазевима забележена на сваком листу културне и литерарне историје људске почев од отровне чаше Сократове до данас. Можда то тако већ мора да буде, обично са ретким и маленим изузецима светлијим, да обично већи даровитији умови, који се по самој необично живље скројеној природи својој тешко утискује и прилагоде у тесни оквир свакидашњег, филистарског животног порекла, у те укалупљене форме конвенционалних погледа и обичаја, који хоће нешто велико, а не виде довољно јаснога циља пред собом. Такви већи умови обично морају да газе по некој обилато трњем засађеној животној стази, да морају у патњама и борби да се роде, да живе и да умру. Ђура је сад већ ушао у историју нашега литерарног живота и покрета, он је у њој заузео своје светло, видно место... Приклањамо главу пред неумитним природним законом, који пресеца конач свакој индивидуалној егзистенцији, горко жалимо нашу доста сиромашну литературу, кад мора да изгуби једног од првих радника још у пуној мушкој снази. Теби, Ђуро, нећемо желети оно обично “вечнаја памјат”, јер ти си нам сам већ казао:
“Ћутите, ћут’ те – с пером у руци
Стекао сам себи у роду глас.

С крвавом сабљом у бојној муци
Био сам бољи – бољи од вас.”
И био је бољи... Остао је веран народу свом!

Хорови зајвевају пригодне песме. Одједном зајрми, севне муња, дуну већар.

ПРИПОВЕДАЧ: Тек што је беседник проговорио, навукоше се сури облаци изнад тужног збора, ветар захуја у висини, а из облака се зачу бурно – суморан шум. Можда је природа хтела рећи: Станите! Ја хоћу да говорим хвалу љубимцу своме.

Јован Јовановић Змај, Јован Драгашевић, Абердар и Милорад Шайчанин односе ковчеж у шаму, која полако покрива сцену. Чује се снажно невреме које бесни: Олујни већар и киша. Народ је повијен под налетицама већра.

ПРИПОВЕДАЧ: Ђуру Јакшића у гроб спустише по ноћи...

КРАЈ

Од јануара 2005. – фебруара 2006.